

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypořádání společného jmění manželů

Konzultant:

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Diplomant:

Ivana Kadlecová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svoji diplomovou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Novém Městě na Moravě dne 10. 4. 2007

Ivana Kadlecová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě vyjádřila poděkování panu profesorovi Janu Dvořákovi za jeho cenné připomínky a ochotu při vedení mé diplomové práce.

Obsah:

<i>Předmluva</i>	3
<i>Úvod</i>	4
1. Společné jmění manželů	5
1.1. <i>Pojetí právního institutu majetkového společenství a vývoj právní úpravy</i>	5
1.2. <i>Vybrané aspekty společného jmění manželů</i>	9
2. Zánik SJM a jeho právní důsledky	12
2.1. <i>Obecné výklady</i>	12
2.2. <i>Zánik SJM při zániku manželství</i>	12
2.3. <i>Zánik SJM za trvání manželství</i>	13
2.4. <i>SJM po svém zániku</i>	14
3. Vypořádání SJM	16
3.1. <i>Obecně o vypořádání</i>	16
3.2. <i>Dohoda o vypořádání SJM</i>	17
3.3. <i>Zásady platné pro vypořádání</i>	20
3.4. <i>Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím</i>	26
3.5. <i>Vypořádání společného jmění ex lege</i>	32
3.6. <i>Procesní otázky vypořádání společného jmění soudním rozhodnutím</i>	35
3.7. <i>Vypořádání SJM v řízení o dědictví</i>	38

4. Výkon rozhodnutí na majetek ze zaniklého SJM, které není doposud vypořádáno.....	40
5. Vypořádání společného jmění při konkurzu a vyrovnání.....	43
6. Závěr - připravovaná právní úprava v rámci nového občanského zákoníku a platná právní úprava.....	48
<i>Seznam zkratek.....</i>	<i>53</i>
<i>Seznam použité literatury.....</i>	<i>54</i>

Předmluva

Pro moji diplomovou práci jsem si zvolila téma „Vypořádání společného jmění manželů“, o kterém se domnívám, že je v dnešní době velmi aktuální a jeho hlubší prozkoumání bude bez pochyby přínosem pro moji budoucí právní praxi. Společné jmění manželů (SJM) je klíčovým institutem manželského majetkového práva. Obsahuje komplex majetkových vztahů mezi manžely, z nichž za nejvýznamnější bez pochyby považuji vztahy vlastnické. Společné jmění manželů je výrazem jednoty manželství a rovného postavení manželů po stránce hospodářské. Domnívám se taktéž, že úprava SJM zároveň odráží i stupeň vyspělosti společnosti, která vytváří základ právní regulace manželských majetkových vztahů.

Ve srovnání s ostatními evropskými státy Česká republika patří mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti.¹ Cílem mé práce však není analýza různorodých příčin, které vedou k zániku manželství, nýbrž zhodnocení a rozbor právní úpravy, která by de lege ferenda měla pružně reagovat na dynamiku vývoje společnosti a zejména nabízet kvalitní legální rámec úpravy manželských majetkových vztahů, který se však hledá velmi obtížně. Více než v jiných právních oblastech platí, že režim majetkových vztahů mezi manžely musí nejen vycházet z národních, historických, právních i kulturních tradic a zvyklostí, ale současně taktéž odpovídat aktuálním společenským požadavkům.²

¹ V současnosti vykazují nejvyšší stupeň rozvodovosti skandinávské země (především Švédsko a Finsko) a Belgie, přičemž pro Švédsko je zároveň charakteristická nejnížší intenzita sňatečnosti a vysoký podíl dětí rodičích se mimo manželství. Naopak výrazně podprůměrná úroveň rozvodovosti existuje v zemích se silnou náboženskou tradicí (Itálie, Španělsko a Řecko) a také v následnických zemích bývalé Jugoslávie (zejména v Chorvatsku). V případě rozdělení evropského kontinentu podle výše rozvodovosti, tak spíše než rozdělení na západní a východní Evropu lze identifikovat rozdělení na Evropu severní a jižní.¹ Blíže viz.: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

² Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 19.

Úvod

Jak jsem již naznačila v předmluvě, páteří celé mé diplomové práce je zachycení podstaty právního institutu vypořádání společného jmění manželů, a to v šesti kapitolách, do kterých je můj elaborát strukturován.

Pro pochopení současné právní úpravy je nezbytný krátký exkurz do minulosti. Proto, inspirována latinskou moudrostí „Historia magistra vitae“, se na prvních řádcích zmiňuji o významných milnících ve vývoji právní úpravy společného jmění manželů. Stručně dále zařazuji podstatné pojmové rysy společného jmění.

S více propracovanou materií přicházím ve třetí kapitole, která se týká zániku SJM a má již bezprostřední vztah k primárnímu tématu vypořádání, jež je těžištěm mé diplomové práce. Ve třetí kapitole se tedy intenzivně věnuji jednotlivým způsobům vypořádání SJM a jejich vzájemné komparaci, stranou však nezůstávají ani procesní aspekty vypořádání společného jmění.

Zvláštní místo - v podobě samostatné (čtvrté) kapitoly v mé práci - zaujímá problematika výkonu rozhodnutí.

Téměř na konci mé práce, v kapitole páté, se zmiňuji o problematice vypořádání společného jmění v konkurzu a při vyrovnání.

Jestliže jsem se v první kapitole ohlédla do minulosti, v závěru mé práce naopak porovnávám aktuální právní úpravu s budoucím věcným záměrem občanského zákoníku.

Doufám, že moje práce bude přínosem zejména pro studenty, kteří se chtějí o problematice vypořádání společného jmění dozvědět více.

Vypořádání společného jmění manželů

1. Společné jmění manželů

1.1. Pojetí právního institutu majetkového společenství a vývoj právní úpravy

Zákonem o právu rodinném č. 265/1949 Sb., účinném od 1.1.1950, byl do našeho práva zaveden institut nazvaný „zákonné majetkové společenství manželů“. Bylo to poprvé, co se u nás objevilo majetkové společenství manželů jako zákonná forma společného majetku manželů.³ Došlo také poprvé k tomu, že rodinné vztahy byly upraveny zvlášť od vztahů občanskoprávních, a to včetně úpravy majetkoprávních vztahů mezi manžely.

Dnem 1. dubna 1964 vstoupil v účinnost nový občanský zákoník založený na ideologickém modelu stabilní rodiny jednoho typu, která ztratila své ekonomické funkce a stala se pouze spotřební jednotkou.⁴ Tento zákoník nahradil institut zákonného majetkového společenství manželů institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dále BSM), jež byl upraven v ustanovení § 143 až 151 tohoto nového občanského zákoníku, čímž došlo k přesunu úpravy majetkoprávních vztahů v manželství ze zákona o právu rodinném do občanského zákoníku. Již z názvu tohoto institutu je zřejmé, že typickým znakem byla nedělitelnost majetkového společenství, na jehož získání se podílejí oba manželé společně podle svých schopností a tudíž nebylo nutné vyjádřit konkrétní míru účasti na společných věcech, jak k tomu dochází například u podílového spoluvlastnictví. Za trvání manželství pak BSM vznikalo ke všem získaným věcem, existence manželství byla základní podmínkou pro vznik BSM. Šlo o kogentní zákonný důsledek, a proto nebylo potřeba učinit žádný jiný právní úkon směřující ke vzniku BSM. Podmínkou bylo pouze, že věc byla získána z poctivého zdroje. Protože bylo stanoveno, že předmětem BSM mohou být pouze věci, které byly získané z poctivého zdroje, práva

³ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.19.

⁴ Hrušáková, M., Fiala, J. Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely. Právník č. 2, 1991.

a pohledávky (např. mzdové) do BSM nespádaly. Pro určení rozsahu BSM byl rozhodný způsob, jakým byla věc získána a dále účel, ke kterému věc sloužila a doba, kdy byla věc nabyta. Nebylo připuštěno, aby si manželé smlouvou upravili rozsah BSM odlišně a pokud taková dohoda byla přesto uzavřena, byla dle § 39 občanského zákoníku neplatná. Manželé měli stejná práva k majetku v BSM jako každý jiný vlastník ke svému majetku. To znamená, že mohli věc užívat včetně užitků a přírůstků a také věc převést na jiného, přičemž výkon práv jednoho manžela byl ovlivněn a omezen výkonem stejných práv manžela druhého. Oba manželé tak užívali věci v BSM společně a z toho vyplývá, že společně hradili i náklady spojené s jejím užíváním. Při jednání navenek vůči třetím osobám se rozlišovalo, zda šlo o běžnou záležitost či nikoliv. Práva a závazky netvořily předmět BSM, přesto se vypořádávaly při zániku tohoto majetkového společenství podle zásad platných pro vypořádání BSM. Za trvání manželství docházelo k zániku BSM jen zcela výjimečně. K zániku BSM za trvání manželství mohlo dojít vydáním soudního rozhodnutí, avšak jen ze závažných důvodů. Posouzení, zda jsou dány závažné důvody pro zrušení BSM příslušelo výhradně soudu, a účastníci proto nemohli ve věci uzavřít smír. Zánikem manželství pak BSM zanikalo vždy, ať již se jednalo o zánik v důsledku rozhodnutí soudu o rozvodu nebo o zánik v důsledku smrti manžela (nebo jeho prohlášením za mrtvého, které má stejné právní účinky jako úmrtí). Při zániku manželství rozvodem docházelo k vypořádání BSM mezi bývalými manžely, kdy, stejně jako dnes, bylo na první místo stavěno vypořádání dohodou, která však neměla předepsanou zvláštní formu (pokud se vypořádání ovšem netýkalo nemovitosti). Jestliže se bývalí manželé nedohodli, rozhodl o vypořádání soud. Zákonodárce do zákona vtělil ustanovení, že podíly obou manželů jsou stejné, ale zároveň umožňoval soudu, aby při vypořádání přihlédl k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí a případně bral zřetel i k péči o děti a obstarávání společné domácnosti. Přihlédnutí k uvedeným skutečnostem pak mohlo vést k určení odlišné velikosti majetkových podílů.

Jedna z významnějších novelizací ustanovení týkajících se BSM byla provedena zákonem č. 131/1982 Sb., kdy byla zavedena fikce vypořádání BSM pro situace, kdy nedošlo k vypořádání BSM dohodou do 3 let od rozvodu manželství nebo nebyl v této lhůtě podán návrh na vypořádání BSM k soudu.⁵

⁵ K nevyvratitelné domněnce vypořádání SJM více v kapitole 3.

Význačný posun v právní úpravě nastal v souvislosti s politicko-ekonomickými změnami po roce 1989, které se v institutu BSM odrazily v zákoně č. 509/1991 Sb. Mezi majetek ve vylučném vlastnictví manžela byl zařazen i majetek vydaný tomuto manželovi v rámci předpisů o restituci majetku a byla prolomena kogentnost úpravy, když zákon umožnil manželům změnit rozsah BSM. Manželé mohli dále dohodou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví nebo si mohli vyhradit vznik bezpodílového spoluvlastnictví ke dni zániku manželství. Taktéž si mohli odlišně od zákona upravit správu společného majetku.

Navíc byla nově upravena otázka podnikání manželů. Manžel mohl k podnikání použít majetek z BSM jen se souhlasem druhého manžela. Pokud byl takovýto souhlas dán, nepotřeboval již další souhlas k právním úkonům v souvislosti s jeho podnikáním. Umožnění podnikání manželovi se mohlo negativně promítnout v majetkové sféře druhého manžela, a proto zákonodárce mimo dohody o rozsahu BSM umožnil, aby soud na návrh manžela, který oprávnění k podnikatelské činnosti neměl, BSM zrušil. Pokud měli oprávnění k podnikání oba manželé, mohl soud rozhodnout na návrh kteréhokoliv z nich.

Krátká novela provedená zákonem č. 264/1992 Sb. pak výslovně stanovila pro dohodu mezi manžely ohledně BSM, pokud se týkala nemovitostí, písemnou formu s tím, že účinnosti nabyla vkladem do katastru nemovitostí.⁶

Díky tzv. velké novele zákona o rodině provedené zákonem číslo 91/1998 Sb.z., byl do našeho právního řádu zaveden nový právní institut označovaný jako společné jmění manželů. Rozdíly mezi těmito instituty se zaobíral i Nejvyšší soud, který zdůraznil, že institut SJM není totožný s institutem BSM.⁷ Tento nový právní institut představuje zákonnou formu uspořádání majetkových vztahů mezi manželi a nahrazuje tak dřívější právní institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů, který v našem právním řádu existoval od roku 1964. Pokud bylo za trvání jednoho manželství soudem zrušeno BSM manželů jako institut manželského majetkového práva, nemohlo dojít k jeho transformaci v SJM jako nového institutu manželského majetkového práva.⁸ Zatímco předmětem bezpodílového spoluvlastnictví byly pouze věci, u společného jmění to mohou být i závazky, jak vyplývá z ustanovení § 143 odst.1 písm.b, OZ. Společné jmění manželů je

⁶ Bičovský, J. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Orbis, 1998, s. 26-27.

⁷ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 61.

⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2000 sp. zn. 30 Cdo 1803/2000.

upraveno v občanském zákoníku v rámci věcných práv pod rubrikou „Spoluvlastnictví a společné jmění“ a od svého předchůdce se liší nejen pojmenováním, rozsahem, obsahem a možnostmi modifikace před uzavřením manželství, ale i zánikem.⁹ Bylo stanoveno, že předmětem SJM se stávají nejen věci a práva, ale i závazky vzniklé za trvání manželství - kromě závazků, které se týkají majetku ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů a závazků převzatých jedním z manželů bez souhlasu manžela druhého a jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Z věci byly do SJM zahrnuty, na rozdíl od předchozí právní úpravy, i věci sloužící výkonu povolání jednoho manžela, a to zřejmě vzhledem k potížím při vymezení těchto věcí s ohledem na změnu společenských vztahů a možnost podnikání manželů.¹⁰ Při podnikání jednoho manžela bylo možno použít k podnikání majetek ze SJM jen se souhlasem druhého manžela, který bylo třeba učinit při prvním úkonu s tímto majetkem a dále souhlasu již nebylo potřeba. Nová právní úprava přinesla větší prostor pro smluvní autonomii. Zcela nově byla stanovena možnost upravit vzájemné majetkové poměry do budoucna, včetně správy budoucího společného majetku před vstupem do manželství formou notářského zápisu. Z hlediska vypořádání je podstatné stanovení vyvratitelné právní domněnky v ustanovení § 144 OZ, podle níž, nebyl-li prokázán opak, pak majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství, spadají do SJM. Uplatnění této domněnky vede ke zvýraznění ochrany věřitelů kteréhokoliv z manželů.

K právní podstatě bezpodílového spoluvlastnictví (potažmo SJM) se mj. vyjádřil kriticky M. Jindřich, který dovozoval, že tento institut je v rozporu s článkem 11 odst. 1 věty první LZPS, neboť neumožňuje svobodné nabývání vlastnictví jednotlivcem.¹¹ Každý manžel má stejné vlastnické právo ke společným věcem s tím, že je omezen vlastnickým právem druhého manžela. Můžeme tedy shrnout, že institut společného jmění mezi manžely je určitým průlomem do individualizovaného vlastnického práva avšak je plně odůvodněn potřeby a zájmy rodiny v kontextu moderní společnosti. Důvodem speciální zákonné úpravy je posílení majetkové jednoty manželů a zároveň potřeba právní ochrany jednoho manžela před druhým. Zvláštní právní úprava posiluje prvky rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely, a tím zdůrazňuje rovná práva obou manželů.

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.9.2000, sp. zn. 30 Cdo 1806/2000.

¹⁰ Veselý, J. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů mezi manželi. Právní rozhledy č. 6, 1998.

¹¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.65.

Co se týče úpravy majetkových vztahů mezi registrovanými partnery, zákonodárce v zákoně č. 115/2006 Sb. upřednostňuje úpravu spoluvlastnictví podílového, jde-li o společně nabyté věci mezi registrovanými partnery.

Tolik k vývoji právní úpravy v druhé polovině 20. století se zaměřením na odlišnosti v pojetí majetkového uspořádání mezi manželi, zvláště s ohledem na změny, ke kterým došlo v souvislosti s tzv. velkou novelou zákona o rodině.

1.2. Vybrané aspekty společného jmění manželů

Na těchto řádcích bych ráda velmi stručně definovala základní pojmy, které jsou nezbytné pro pochopení problematiky vypořádání SJM. Zejména se zaměřím na pojem SJM, jeho vznik, předmět, modifikaci SJM a v následující kapitole pak už podrobněji na zánik SJM a jeho právní důsledky. Vzhledem k vymezení předmětu mé diplomové práce se budu některými aspekty zabývat pouze marginálně a zejména ve vazbě na samotné vypořádání majetkových vztahů mezi manželi.

Majetkové společenství manželů představuje zákonnou právní formu uspořádání majetkových vztahů mezi manžely, posiluje prvky rovnoprávnosti mezi manžely, a tak zprostředkovaně přispívá i ke společensky žádoucí stabilitě manželství.

Vznik společného jmění manželů se přísně váže na vznik manželství. Zajímavé však je, že SJM vzniká i v manželství neplatném, nikoliv však v manželství, které vůbec nevzniklo, tedy v tzv. manželství zdánlivém. Důvody pro odložení vzniku SJM jsou zákonné nebo smluvní.¹² Zákon o konkurzu a vyrovnání stanoví v ustanovení § 26b odst.1, že vznik nového SJM úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu není přípustný. Dochází tedy ex lege k odložení vzniku SJM ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu. Manželé mohou odložit vznik SJM formou notářského zápisu ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti.

Subjekty společného jmění mohou být jen manželé po dobu trvání manželství a to bez ohledu na to, jestli spolu fakticky žijí, nebo nežijí.¹³ Za subjekty SJM tedy nemůžeme brát ani druha nebo družku.

¹² Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha:ASPI Publishing, 2004, s.71.

¹³ Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 584.

Vzhledem k rozsahu SJM je podstatná okolnost, že SJM zahrnuje jmění jako souhrn aktiv a pasiv příslušnicích manželům (mimo stanovené nebo dohodnuté výjimky). Přitom platí, že jako aktiva lze označit majetek - majetkové hodnoty, tj. věci, k nimž mají manželé vlastnické právo (movité i nemovité věci), dále pohledávky, tj. práva na plnění ze závazkového právního vztahu, v němž jsou manželé (nebo některý z nich) věřitelé i jiná práva a jiné penězi ocenitelné hodnoty. Do pasiv patří dluhy (závazky).¹⁴ Společné jmění manželů je stanoveno v ustanovení § 143 OZ. Do předmětu společného jmění nelze zahrnovat společný nájem bytu podle ustanovení § 703 OZ, který však na existenci manželství navazuje, ale má samostatnou právní úpravu.¹⁵ Dále občanský zákoník ve svém ustanovení § 144 výslovně zakotvuje vyvratitelnou právní domněnku, dle které platí, že pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Aby se majetek stal součástí společného jmění manželů musí dojít k jeho nabytí jednak zákonným způsobem a jednak oběma manžely společně nebo alespoň jedním manželem za trvání manželství. Obecně platí, že vše co nabývá jeden manžel, nabývá současně i druhý manžel bez ohledu, zda-li je druhý manžel smluvní stranou a není-li dán zákonný nebo smluvní důvod vyloučení určitého majetku z předmětu SJM.

Manželé mohou nabývat majetek i do tzv. výlučného vlastnictví avšak pouze v případě, pokud tak stanoví zákon. K samostatnému majetku manžela nemá druhý manžel žádný právní vztah a právní úkony (např. právo užívat, spravovat a disponovat s ním) činěné druhým manželem jsou relativně neplatné. Pokud však výlučný majetek nese užitky, jsou tyto užitky již ve společném jmění. Jiný režim platí o závazcích přijatých v souvislosti s výlučným majetkem jednoho z manželů, které nespádají do společného jmění, není-li mezi manžely ujednáno jinak. Závazky, které tvoří předmět SJM, jsou ty, které některému z manželů nebo oběma manželům vznikly za trvání manželství, vyjma závazků náležejících jednomu z manželů a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela.¹⁶ Zákon z předmětu společného jmění konkrétně vylučuje majetek, který byl nabyt každým z manželů před uzavřením manželství. Stejně je tomu v případě nabytí majetku za trvání manželství z titulu dědictví či darování, jakož i věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho

¹⁴ Fiala J. a kol., Občanské právo, Praha, ASPI, a.s., 2006, s. 100.

¹⁵ Více k této problematice v kapitole o vypořádání společného jmění manželů.

¹⁶ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, 2005, s. 400.

z manželů, dále věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.¹⁷

Obsahem společného jmění jsou práva a povinnosti mezi manželi navzájem a dále takové práva a povinnosti, které vznikají mezi manželi a třetími osobami. Podle ustanovení § 145 odst. 1 a 2, obvyklou správu společného majetku vykonává každý z manželů a v ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní úkon neplatný. Platná právní úprava správy majetku vychází ze zásady ústavní rovnosti mezi mužem a ženou.¹⁸ Obvyklou správu majetku, jako jsou drobné opravy, vyřizování běžných záležitostí spojených s chodem domácnosti, může vykonávat každý z manželů. Nad rámec obvyklého hospodaření a disponování s majetkem ve společném jmění je však třeba souhlasu druhého manžela, jinak je právní úkon neplatný. Přestože pojem „správy společného majetku“ není vymezen samotným zákonem, v judikatuře mu byla věnována značná pozornost a tak vlastně není ani nutné v zákoně taxativně stanovit ty právní úkony, k nimž bude souhlas druhého manžela vyžadován vždy - pod sankcí absolutní neplatnosti - neboť v praxi nedochází k větším problémům.

¹⁷ Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. ASPI, a.s., Praha 2006, s. 20.

¹⁸ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 144.

2. Zánik SJM a jeho právní důsledky

2.1. Obecné výklady

Společné jmění manželů jako jedna z forem manželského majtkového společenství představuje jen dočasné uspořádání právních vztahů ke společnému majetku manželů, protože je již předem zřejmé, že majtkové společenství manželů zanikne nejpozději smrtí jednoho z nich.¹⁹

O zániku SJM lze hovořit ve dvojitým smyslu. Zánik SJM k určité věci, pohledávce nebo dluhu, ke kterému dochází obvyklými způsoby zániku vlastnického práva a o zániku, který zahrne SJM jako komplex vztahů, který je vázán pouze na existenci manželství.²⁰

2.2. Zánik SJM za trvání manželství

Zákon připouští variantu zániku SJM již za trvání manželství, aniž by to tak jeden z manželů zamýšlel. Nejedná se tedy o situace, kdy je SJM modifikováno na základě projevu vůle jednoho z manželů, neboť zákon zánik společného jmění manželů na základě smlouvy neumožňuje. Jedná se o případy, kdy SJM zaniká prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů (ustanovení § 14 odst. 1 písm. k, ZKV), respektive vyvěšením usnesení o prohlášení konkurzu na úřední desce soudu a dále nabytím právní moci výroku o propadnutí majetku (i v případě částečného propadnutí majetku) jednoho z manželů podle ustanovení § 52 TZ.²¹ V řízení o vypořádání SJM, které následuje po právní moci trestu, který je bez pochyby výrazným zásahem do ustavně zaručeného práva vlastnit majetek, vystupuje na straně jedné manžel odsouzeného a na straně druhé stát zastoupený Úřadem pro zastupování státu ve věcech majtkových. Státu pak propadne majetek, který po vypořádání SJM připadne druhému manželovi. Jednalo by se o věci, ale i jiná majtková práva jako např. pohledávky (můžeme mluvit o tzv. nucené cesi).²²

¹⁹ Cit. dle: Dvořák, J. Majtkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 219.

²⁰ Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 100.

²¹ Dvořák, J. Majtkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 220.

²² Šámal, P., Půry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. Sv. 1. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 406.

2.3. Zánik SJM při zániku manželství

Společné jmění je vázáno na dobu trvání manželství, a tudíž zánikem manželství dochází i k jeho zániku (ustanovení § 149 odst.1 OZ). Zákon o rodině stanoví, že manželství zaniká nejpozději smrtí a v případech, kdy nelze smrt prokázat předepsaným způsobem, prohlášením manžela za mrtvého dle § 195-200 OSŘ.

K zániku manželství též dochází rozhodnutím soudu o rozvodu nebo o tom, že manželství je neplatné. Byl-li manžel prohlášen za mrtvého, manželství zaniká dnem, kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci. Dojde-li ke zrušení prohlášení za mrtvého, původní manželství se neobnoví jenom v případě, že manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého uzavře manželství.²³

Manželství zaniká též tehdy, dojde-li k jeho prohlášení soudem za neplatné (ustanovení § 11 a následující ZR). Rozhodnutí soudu má konstitutivní charakter s účinky ex tunc, tj. ke dni sňatečného prohlášení. Vychází se z toho, že kdyby k rozhodnutí nedošlo, bylo by manželství i nadále platné.²⁴ Manželství tedy existovalo až do rozhodnutí soudu, vzniklo proto i SJM, které nyní zaniká a je nezbytné jej vypořádat. Majetkové poměry osob, jejichž manželství bylo prohlášeno za neplatné se řídí analogicky dle § 17 odst. 2 ZR ustanoveními o rozvodu.

O poněkud jiný problém jde v případě prohlášení manželství za neexistující, kdy soud svým deklaratorním rozhodnutím autoritativně najisto staví existenci, popř. neexistenci manželství. Jedná-li se pouze o manželství zdánlivé a pokud neexistovalo, nemohlo existovat ani SJM. Některé věci tak mohou být ve spoluvlastnictví podílovém, jiné pak ve výlučném jednoho z dotyčných osob a ostatní majetková práva se vyřeší dle ustanovení OZ o bezdůvodném obohacení.²⁵

Jedním z nejběžnějších důvodů zániku manželství, zvláště v moderní společnosti, je samotný rozvod, jediná právní cesta vedoucí k zániku manželství za života obou manželů. Právní mocí rozsudku o rozvodu manželství dojde k zániku manželství, a tím i k zániku SJM. Evropské právní úpravy se liší různou mírou liberalizace rozvodových

²³ Mayerová, Z., Šťoviček, J. Zákon o rodině s komentářem. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998, s. 32.

²⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. III. 4. vydání. Praha: Aspi, 2007, s. 50.

²⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. III. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2007, s. 52.

důvodů a v komparaci s ostatními se právě ta naše jeví jako flexibilní a odpovídající evropskému trendu. Základem české koncepce rozvodu je jediný rozvodový důvod, spočívající v hlubokém a trvalém rozvratu, a to do té míry, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití (ustanovení § 24 odst.1 ZR). Soud rozhoduje o rozvodu na základě návrhu jednoho z manželů, v řízení buď se zjišťováním příčin rozvratu nebo bez nich (tzv. nesporný rozvod dle ustanovení § 24a ZR, kdy je stanovena nevyvratitelná právní domněnka, že manželství je rozvráceno a manželé se ještě před zánikem SJM smluvně dohodnou na jeho vypořádání, které má za cíl předejít k dalším soudním sporům mezi bývalými manžely). Zvláštní variantou rozvodu je tzv. rozvod ztížený podle § 24b ZR.

2.4. SJM po svém zániku

Po zániku SJM nabývá každý bývalý manžel do svého výlučného vlastnictví, nabývají-li manželé společně tak do spoluvlastnictví podílového. Je zřejmé, že okamžik zániku SJM se neshoduje s jeho vypořádáním, které v praxi může trvat i několik let. Občanský zákoník nemá žádné konkrétní ustanovení pro nakládání s věcmi patřícími do masy zaniklého SJM. Řešení, i když poněkud problematické, představuje ustanovení § 853 OZ, podle kterého se na tyto majetkoprávní poměry použijí ustanovení, která jsou těmto vztahům svým obsahem a účelem nejbližší, tj. ustanovení týkající se SJM. Jedná se však o zaniklé SJM, a proto se používaná ustanovení o SJM modifikují. Nepoužijí se například na nabývání majetku. Dle mého názoru by byla vhodnější aplikace ustanovení o podílovém spoluvlastnictví, alespoň v některých případech, kdy se bývalí manželé nemohou dohodnout na užívání věci. Vzhledem k tomu, že řízení o vypořádání SJM je poměrně náročné a zdlouhavé, chtěla bych něco málo poznamenat o problematice naléhavého právního zájmu v souvislosti s žalobou o určení vlastnictví nemovitosti v zaniklém SJM ve světle judikatury Nejvyššího soudu. V praxi často nižší soudy nesprávně argumentovaly tím, že bývalý rozvedený manžel nemá naléhavý právní zájem na určení vlastnictví, neboť žaloba na vypořádání SJM má přednost před žalobou určovací. Nelze však spravedlivě požadovat, aby oprávněný spoluvlastník v mezidobí

strpěl neoprávněný zápis v katastru nemovitostí, a to i s ohledem na placení daní.²⁶ Naléhavý právní zájem na žalobě o určení vlastnictví nemovitosti v zaniklém SJM má bývalý manžel i v průběhu řízení o vypořádání SJM, pokud v rozporu s hmotným právem je v katastru nemovitostí jako výlučný vlastník zapsán jen jeden ze spoluvlastníků, který si i přes písemnou výzvu neobstará změnu zápisu v katastru nemovitostí ve prospěch druhého spoluvlastníka.²⁷

²⁶ Chalupa, L. K právnímu zájmu na určení vlastnictví do vypořádání SJM. Právní zpravodaj č. 9, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 8.

²⁷ Rozsudek NS ze dne 22. 12. 2002, C 1683, sp. zn. 30 Cdo 1865/2002.

3. Vypořádání SJM

3.1. Obecně o vypořádání

Zákon neponechává na vůli, zda má být zaniklé SJM vypořádáno. Zanikne-li společné jmění manželů provede se jeho vypořádání (ustanovení § 149 odst. 2 OZ). Ze samotné dikce tohoto ustanovení vyplývá jeho kogentnost. Podstata vypořádání společného jmění manželů je v likvidaci tohoto zvláštního typu vlastnictví. Likviduje se zejména proto, že mimo manželství takové společné jmění neexistuje.²⁸ Vypořádáním SJM se rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manželi, tedy rozdělení jak majetku, tak i závazků, které do společného jmění spadaly v den jeho zániku, a to podle zásad vyjádřených v ustanovení § 149 OZ. Vypořádáním se stanoví, které věci zůstanou v úplném, odděleném, výlučném vlastnictví, a které ve vlastnictví druhého manžela a nastolí se tak jistota v právních vztazích. Vypořádáním SJM se tedy vlastnictví nezřizuje, nedochází k jeho opravdovému nabytí jako při vypořádání spoluvlastnictví.

Vypořádání SJM je prakticky možné třemi způsoby. Ideálním řešením za života manželů, je shodný projev vůle manželů v podobě dohody o vypořádání. V praxi je však poměrně časté, že představy bývalých manželů o způsobu vypořádání se značně rozcházejí a musí rozhodnout soud dle zásad uvedených v občanském zákoníku. Řízení o vypořádání se zahajuje na návrh. Jestli-že byl návrh jednou u soudu podán, soud musí vypořádání k návrhu provést. Nárok na vypořádání je nárokem vyplývajícím z vlastnického práva (a tudíž se nepromlčuje) a provádí se zásadně ex tunc, tj. k okamžiku zániku SJM. Zákon ve svém ustanovení § 150 odst. 4 OZ v podobě zákonné domněnky pamatuje i na případy, kdy se manželé nemohou dohodnout a k podání žaloby na vypořádání společného jmění v průběhu třech let nedojde. SJM se musí vypořádat jedním z výše uvedených způsobů nebo jejich kombinací, přičemž - ačkoliv vypořádání nemusí proběhnout ve stejné době - musí být úplné.

²⁸ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 167.

3.2. Dohoda o vypořádání SJM

Na prvním místě z možných alternativ vypořádání zákon uvádí dohodu, která umožňuje manželům respektovat své individuální zájmy, hospodářské potřeby i osobní vztahy k jednotlivým kusům majetku a ve své podstatě je výrazem praktického naplnění autonomie vůle a smluvní svobody v ryze privátních záležitostech manželů.²⁹ Předpokládá se, že vypořádání dohodou povede, byť za cenu menších či větších ústupků, k oboustranné spokojenosti manželů a tím i k minimalizaci budoucích konfliktů nejen v oblasti majetkové, ale i v oblasti výchovy a výživy dětí.

Výjimku ze zásady, že dohodu o vypořádání SJM je možno uzavřít až po jeho zániku obsahuje platná právní úprava (ustanovení § 24a ZOR), která umožňuje uzavření dohody i před zánikem manželství. Soud manželství rozvede, jsou-li předloženy písemné smlouvy s ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání majetkových vztahů manželů, práva a povinnosti týkající se společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, bez zjišťování příčin rozvratu.³⁰ Tato dohoda pak nabývá účinnosti pouze v případě, že soud v řízení manželství rozvede podle ustanovení § 24a ZOR.

Dohoda o vypořádání je specifickým dvoustranným právním úkonem, na nějž se vztahují obecné náležitosti týkající se právních úkonů, jak je uvádí ustanovení § 37 OZ. Platí tedy, že právní úkon musí být učiněn svobodně, vážně a srozumitelně, jinak je pro rozpor se zákonem neplatný. Dále nesmí být učiněn v omylu. Neplatnost vynuceného projevu by však nemohl uplatnit ten, kdo na něm setrval i poté, co důvod přinucení přestal působit. I když v praxi se takové spory nevyskytují, není vyloučena žaloba o neplatnost vypořádání provedeného dohodou.³¹ V úvahu přichází i možnost odstoupení od smlouvy, za splnění podmínek v ustanoveních § 48 a v § 49 OZ, pokud by bylo sjednáno nebo by tak stanovil zákon (což nečiní) a nebo v situaci, kdy účastník uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek. Odstoupením se smlouva ruší s účinky *ex tunc*.

²⁹ Dvořák, J. *Majetkové společenství manželů*. Praha, ASPI Publishing, 2004, s. 224.

³⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné*. Sv. 3. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2007, s. 52.

³¹ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. *Společné jmění manželů*, Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 170.

Občanský zákoník se vyjadřuje poměrně jasně, pokud se týká formálních náležitostí dohody. Od 1.8. 1998 musí mít dohoda o vypořádání písemnou formu, bez zřetele na to, jestli je předmětem vypořádání věc movitá či nemovitost. Pokud není dodržena písemná forma je dohoda neplatná, a to absolutně pro rozpor se zákonem.

Týká-li se vypořádání nemovitosti evidované v katastru nemovitostí, musí být ve tříleté lhůtě proveden i návrh na vklad, jinak uplynutím lhůty nastanou podmínky pro vypořádání dle zákonné domněnky a nemovitost se dostane do podílového spoluvlastnictví.³² Účinky vkladu nastávají zpětně, tj. ke dni doručení žádosti návrhu na vklad a tudíž byl-li vklad povolen, společné jmění je vypořádáno ke dni podání návrhu.³³ Nedojde-li ve lhůtě ke vkladu do katastru nemovitostí nezpůsobuje to samozřejmě neplatnost dohody, pokud má náležitosti stanovené zákonem, ale nelze s ní spojit účinky změny, vzniku a zániku vlastnického práva. V této souvislosti panovaly v právní teorii jisté rozpory. Ústavní soud ve své judikatuře v této souvislosti vyvodil závěr, kdy návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí je možné podat v časově neomezené lhůtě, neboť ani plynutí času nemůže nic měnit na vázanosti účastníků smlouvy jejich projevy vůle.³⁴ J. Veselý se přiklání k tomuto závěru a poznamenává, že obligační i věcně právní důsledky smlouvy spadají v jeden okamžik a tudíž k podání návrhu na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí nemusí v rámci tříleté lhůty dojít. S odlišnou právní argumentací přichází brněnský teoretik J. Fiala, který naopak akcentuje nutnost rozlišovat věcně právní a obligační účinky smlouvy a jeho právní názor převažuje i v právní praxi (R 43/2000).³⁵ Domnívám se, že v tomto případě lze skutečně důvodně polemizovat s názorem J. Veselého, který by zřejmě značně oslabil právní jistotu ve vlastnických vztazích s ohledem na postup nabývání, změny a pozbývání věcných práv.

Při vypořádání dohodou by nemělo docházet k problémům v souvislosti s věcnými právy, které mají absolutní povahu. Bývalí manželé jsou jedinými účastníky právního vztahu a zájem třetí osoby na tom, komu připadne věc v rámci vypořádání, zde není relevantní. Poněkud jiný přístup je nutno zvolit v oblasti práv obligačních, která jsou relativního charakteru a působí inter partes. Kromě manželů v postavení solidárních dlužníků na straně jedné hraje svoji roli i účastník na straně druhé, který se však v praxi

³² Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. 12. poznámkové vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2006, s. 232.

³³ K tomu blíže: rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 5.3. 1997, sp. zn. 35 Ca 52/96.

³⁴ K tomu více: nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 201/96.

³⁵ Srovnej.: Fiala, J. K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání. Právní rozhledy č. 2, 1999, s. 80.

nepodílí na formulaci dohody o vypořádání SJM, není jejím účastníkem, a tak na jeho právní postavení by nemělo mít uzavření takovéto dohody žádný vliv, pokud nestanoví zákon jinak. Zákon zde umožňuje výjimku z obecného pravidla v podobě cese pohledávky (není-li smluvně vyloučena), která je z hlediska občanskoprávní teorie právní skutečností, v důsledku které dochází ke změně závazku bez požadovaného souhlasu dlužníka. Dohoda by tak byla vůči samotnému dlužníkovi účinná od samotného okamžiku oznámení, jak stanoví ustanovení § 526 občanského zákoníku. Ze zásady autonomie vůle vyplývá ale i možnost upravit (formou trojstranné dohody za účasti věřitele) vzájemná práva a povinnosti a začlenit je takto do samotné dohody o vypořádání. Obecně lze říci, že manželé mohou dluh vypořádat dohodou pouze stanovením svých vzájemných práv a povinností, jejich závazek však vůči „okolnímu světu“ zůstane i nadále závazkem solidárním.³⁶

Zásada vyjádřená v § 150 odst. 2 stanoví, že práva věřitelů nesmí být dohodou dotčena, čímž se posiluje ochrana práv věřitelů, neboť vedle institutu odporovatelnosti zakotveném v ustanovení § 42a občanského zákoníku je stanoveno pravidlo, dle kterého lze prohlásit dohodu za absolutně neplatnou pro rozpor se zákonem a tím i možnost vyhnout se tak mnohdy odporovatelnosti ve zdlouhavému soudnímu řízení. Někteří teoretici však relevantně namítají: „Absolutní neplatnost pro rozpor se zákonem by byla dána pouze u těch ustanovení dohody, které by se dotýkaly práv věřitelů. Výklad tohoto ustanovení v tomto duchu však ani teoreticky nemůže existovat, protože ať už si manželé v dohodě smluví cokoli, na práva věřitelů to nemá žádný vliv, protože nejsou dohody nijak účastni, a proto jí nejsou vázáni. Nelze tedy najít ustanovení dohody manželů, kterými by byla dotčena práva věřitelů a která jako jediná by mohla být dle ustanovení § 39 OZ absolutně neplatná. Případná ustanovení dohody manželů o vypořádání dluhu v SJM, která by zdánlivě poškozovala práva věřitelů, tak nejsou absolutně neplatná, ale spíše pro naprostou nekonzistentnost se smluvní metodou obsoletní – ve smlouvě jsou, ale není subjekt, na němž by bylo možno jejich plnění vyžadovat, ani proces, kterým by bylo lze se tohoto plnění domoci. Zcela nerozhodné je, jestli by taková dohoda manželů „zlepšovala“ nebo „zhoršovala“ postavení věřitele.“³⁷

Nejvyšší soud zaujal právní názor, že v případě dohody o vypořádání, která ve své podstatě má za cíl zkrácení práv věřitelů, pak účel dohody o vypořádání společného

³⁶ K tomu blíže: Vašíček M., Dvořáček D., Společné jmění manželů a vypořádání závazků, Právní rozhledy 11/2004, s.401 a následující.

³⁷ K tomu blíže: Vašíček M., Dvořáček D., Společné jmění manželů a vypořádání závazků, Právní rozhledy 11/2004, s.401 a následující.

jmění manželského odporuje smyslu zákona a tato dohoda je ve smyslu ustanovení § 39 občanského zákoníku neplatným právním úkonem a není tak nutné aplikovat institut odporovatelnosti právního úkonu v korelaci s ustanovením § 42a občanského zákoníku.³⁸

Vzhledem k dispozitivnosti ustanovení občanského práva však nic nebrání tomu, aby veškerý majetek připadl jen jednomu z manželů, bude-li to odpovídat jejich projevené vůli a nebudou-li dotčena práva věřitelů. V trestní judikatuře Nejvyššího soudu (v souvislosti s trestnými činy poškozování věřitele) se proto začíná pozvolna prosazovat jiný výklad ustanovení § 150 odst. 2 OZ. NS vychází z toho, že „při vypořádání společného jmění manželů, z nichž jeden je dlužníkem třetích osob, musí být zachována určitá rovnováha mezi zájmy druhého manžela a zájmy věřitelů“. Teprve pokud je tato rovnováha podstatným způsobem narušena takovou dohodou o vypořádání společného jmění manželů, která nápadně, jednostranně a z hlediska zásad stanovených v ustanovení § 149 odst. 2, 3 OZ neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetích osob, lze hovořit o trestném činu zcizení části majetku dlužníka.

3.3. Zásady platné pro vypořádání

Od právní úpravy se očekává, že stanoví jednotná pravidla, dle kterých se určí výše podílů každého manžela na společném jmění, přičemž zohlední zásluhy každého manžela při nabývání společného majetku, ochrání zájmy nezletilých dětí při vypořádání SJM s přihlédnutím ke skutečnosti, kdo bude mít děti ve své péči, zajistí dostatečnou právní ochranu třetích osob v případech, kdy součástí vypořádávaného společného jmění jsou závazky manželů vůči věřitelům a v neposlední řadě, vzhledem k existenci různého režimu majetku manželů (tj. společný majetek manželů, výlučné majetky manželů), stanoví jasné zásady pro výpočet výše investic vynaložených za trvání manželství z majetku jednoho manžela do majetku druhého manžela. Dále stanovení kritérií pro výpočet výše investic vynaložených za trvání manželství z majetku jednoho manžela do majetku společného a opačně výši investic ze společného majetku do majetku výlučného.³⁹

³⁸ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 611.

³⁹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 234.

Zásady platné pro vypořádání SJM jsou zakotveny v ustanovení § 149 OZ a jedná se o zásady, které mají nejen kvalitativní obsah (určují, které konkrétní věci, pohledávky i dluhy mají připadnout tomu kterému manželovi), ale i kvantitativní (určují výši podílů).⁴⁰

Soudní praxe odpověděla na otázku, zda-li je výčet jednotlivých zásad taxativní již v rozhodnutí R 70/65, když připustila, aby při vypořádávání společného jmění byly brány v potaz důležité okolnosti, jako např. nemoc jednoho z manželů.⁴¹ Zásady společné pro vypořádání se použijí i v případě, kdy dojde k modifikaci společného jmění smlouvou nebo rozhodnutím soudu, přičemž předmětem vypořádání bude ta část společného jmění, která byla z celkové masy společného jmění vyňata.

V tomto kontextu je nutné uvést výčet zásad, které jsou uplatňovány při vypořádání manželů:

1.) Při vypořádání se vychází z předpokladu, že podíly obou manželů jsou stejné.

Primární zásadou, kterou soud musí brát v potaz, je zásada stejné velikosti podílu. To platí o podílech jak na majetku, tak i na závazcích. Můžeme říci, že tato zásada volně navazuje na rovnoprávnost postavení manželů ve svazku manželském, vycházející ze schopností, možností a v neposlední řadě i z genetických dispozic každého z manželů. Zákon o rodině ve svém ustanovení § 18 a násl. ZR stanoví, že muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti, přičemž obstarávání prostředků na zabezpečení rodiny může být vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a rodinu.

Vzhledem k poměrné obecnosti ustanovení týkajících se podílů na společném majetku každého z manželů, leží nelehké břímě na soudech, přičemž právě soudní judikatura osvětluje a nalézá kritéria, jejichž zohlednění může mít v konečném důsledku za následek disparitu podílů na společném majetku. Není tedy vyloučeno, že podíly na majetku budou hodnoceny jako různé, a to v závislosti na zjištěných skutkových okolnostech. Konkrétně má zákon na mysli především případy, kdy jeden z manželů svým nezodpovědným přístupem ohrozil majetek v SJM, nepřinášel do něj žádné hodnoty, případně neplnil (či jen v omezené míře) základní povinnosti ke své rodině stanovené zákonem, přestože mu nic nebránilo, aby se o rodinu řádně staral. Přes

⁴⁰ Fiala, J. a kol., Občanské právo, Praha, ASPI, a.s., 2006, s. 111.

⁴¹ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 399.

poměrně široké možnosti soudu vypořádat SJM v jiném poměru než paritně, v drtivé většině případů zůstávají podíly stejné. Rozdílnost podílu při vypořádání společné věci může být tak vyjádřena nejen procentem, zlomkem, ale i přikázáním věci jednomu z manželů, aniž je tento zavázán k finančnímu vypořádání s druhým manželem ohledně této věci.⁴²

Aby soud mohl určit jednotlivé podíly na společném majetku musí nejprve sestavit seznam věcí a ostatních majetkových hodnot, určit ceny a výši těchto hodnot a teprve následně, je-li mu známo, kde se jednotlivé věci nacházejí, může přistoupit k jejich rozvržení.⁴³

2.) Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno to, co ze svého majetku vynaložil na majetek společný.

Je právem každého z bývalých manželů uplatnit v soudním řízení nárok, aby mu bylo uhrazeno to, co ze svého majetku vynaložil na majetek společný. V případě, kdyby k jeho uplatnění nedošlo, soud jej do vypořádání nezahrne, neboť nárok je v plné dispozici každého z manželů. Hodnoty, kterých se uplatňovaný nárok týká musí v době zániku společného jmění existovat. Jestliže byla věc získána za trvání manželství a společného jmění alespoň zčásti z prostředků patřících jenom jednomu z manželů, náleží rovněž do společného jmění. Při samotném vypořádání je pak manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno to, co takto vynaložil.⁴⁴ V praxi mluvíme o realizaci tzv. zápočtů, přičemž platná legislativa neobsahuje přesnou úpravu, jak výši zápočtů vypočítat.

Soudní praxe konstantně zdůrazňuje značnou obtížnost při zjišťování toho, co by měl podnikající manžel nahradit ve prospěch společného jmění. Je nutné poznamenat, že nelze ze soudního řízení činit převážně vyúčtovací spor, jehož základem by se tak stalo vyhledávání jednotlivých výdajů a výnosů společně s jejich účelovým určením, zpravidla bez možnosti dospět ke spolehlivým závěrům. Vzhledem ke stavu věci je z dlouhodobého hlediska při vypořádání nutno vzít v potaz sníženou hodnotu věci oproti její původní pořizovací hodnotě a tudíž i náklady, které na ni jeden z manželů vynaložil se nehradí v plné výši, nýbrž ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení

⁴²Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25.10. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2914/99.

⁴³Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 198.

⁴⁴Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 239.

hodnoty věci.⁴⁵ V mezidobí mezi pořízením věci za účasti prostředků druhého manžela do vypořádání společného jmění sice může dojít ke zvýšení hodnoty věci, k němu se však při náhradě nákladů nepřihlíží, neboť takto zhodnocená věc náleží do společného jmění manželů. Následně by se z této zvýšené hodnoty vycházelo při stanovení podílů na jejich společném majetku. Pro adekvátní ilustraci lze kupříkladu uvést, že v případě, kdy by manželka vynaložila ze svého výlučného majetku částku ve výši pět set tisíc korun na koupi rekreační chaty v celkové hodnotě jeden milion korun, podílela by se na nemovitosti ve výši $\frac{1}{2}$ její celkové hodnoty a pokud by ke dni zániku společného jmění došlo (např. v důsledku častých povodní) ke snížení její hodnoty na osm set tisíc Kč, manželce by bylo nahrazeno pouhých čtyři sta tisíc.

Lze však polemizovat s aktuální právní úpravou, dle které, v případě zhodnocení nemovitosti např. v důsledku růstu její tržní hodnoty z původního (kupříkladu) jednoho milionu korun na jeden milion osm set tisíc korun, nebude nahrazeno poměrně manželce devět set tisíc korun, ale pouze půl milionu korun (zjednodušeně řečeno). Nepřiznává se ani náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, jenž ji sám výlučně užíval (blíže viz např. R 42/ 1972). Z žádného z ustanovení navíc nevyplývá, že při vypořádání by mohlo být přihlíženo k tomu, co jeden z manželů vynaložil ze svého majetku na výlučný majetek druhého manžela.⁴⁶

3.) Každý z manželů je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho oddělený majetek.

Toto ustanovení si klade za cíl nezkrátit ve výsledném efektu druhého manžela na jeho výsledném podílu. Soud postupující z moci úřední, uloží manželovi při existenci takového nároku povinnost nahradit hodnoty, které byly ze společného jmění vynaloženy na jeho ostatní majetek. Nezáleží zde tedy na vůli manželů a soud z vlastní iniciativy zjišťuje, kolik bylo vynaloženo ze společného majetku na majetek výlučný. Tyto specifické nároky jsou během manželství neuplatnitelné, jsou nepromlčitelné, nelze je kompenzovat a jejich význam je naplněn až v situaci, kdy se společné jmění vypořádává. Ze společného majetku jsou však běžně za trvání manželství obstarávány věci, které poté slouží osobní potřebě manželů, ať už se jedná o oblečení, zdravotní

⁴⁵ Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 604.

⁴⁶ Blíže: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.3.2004, sp.zn. 22 Cdo 1574/2003.

pomůcky a jiné předměty sloužící k osobní potřebě. Je plně na zvážení soudu, které věci jsou obvyklé a přiměřené osobní potřebě a tudíž dle soudní praxe nedojde k nahrazení investice na tyto věci vynaložené. Nad rámec věcí, které jsou obvyklé a přiměřené osobní potřebě jednoho z manželů, by se tak mohly spadat např. luxusní hodinky v hodnotě 50 000 tisíc korun a jiné luxusní šperky.

Při vypořádání je nutno též přihlédnout k případům, kdy jeden z manželů nabyl dědictvím do svého vlastnictví majetek s povinností vyplatit dědické podíly jiných dědiců a tyto podíly byly zaplacený za trvání manželství ze společných prostředků obou manželů, které by pak představovaly náklady vynaložené ze společného majetku na majetek jednoho z manželů.⁴⁷

4.) Soud přihlédne k potřebám nezletilých dětí.

Zájem na ochraně nezletilých dětí, které by mohly být vypořádáním dotčeny, vedl zákonodárce k tomu, aby výslovně stanovil, že při vypořádání společného jmění se přihlíží k potřebám nezletilých dětí. Detailnější obeznámení se s dikcí zákona pak povede k závěru, že se bude spíše jednat o reálné a skutečné potřeby nezletilých dětí v době soudního rozhodování či v blízké budoucnosti, neboť zákon nehovoří o zájmech dítěte, které v sobě odráží i možnosti rozvoje osobnosti dítěte do budoucna. Určení budoucích potřeb dítěte by bylo totiž velmi náročné a vyžadovalo by odhady budoucích poměrů.⁴⁸ Soud toto hledisko promítne do svého rozhodnutí v tom směru, že věci, které svou povahou slouží potřebám nezletilých dětí přičkne do vlastnictví manžela, jenž má děti po zániku manželství ve své péči. Na tento faktor nemá vliv výživné, které je předmětem jiného řízení. V rozhodnutí R 70/1965 je uvedeno, že zřetel na potřeby nezletilých dětí je třeba brát podle povahy konkrétního případu, podle určení a životnosti věcí, které jsou předmětem vypořádání, jakož i s ohledem k tomu, zda konkrétní věc může být užívána i jinou osobou než nezletilými dětmi, případně po jak dlouhou dobu bude dětmi užívána. I při braní zřetele k potřebám nezletilých dětí případnou věcí, jež budou sloužit dětem, tomu z manželů, do jehož výchovy jsou děti svěřeny, přičemž závěr

⁴⁷ K tomu více Rozhodnutí NS ČR 24 Co 230/96.

Dále Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.239.

⁴⁸ K tomu blíže: Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákonník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 605.

respektující toto zákonné hledisko nemusí nutně vyústit ve zvýšení podílu tohoto manžela.“⁴⁹

5.) Přihlédne se k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, jak se každý z manželů zasloužil o nabytí a udržení společných věcí, přičemž při určení míry přičinění každého z manželů je třeba vzít také zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

Míra přičinění není mechanická záležitost, a proto je nutno ji posuzovat podle konkrétních možností a schopností každého z manželů, a to v rámci rozličně nastavených normálů každé rodiny, jako základní společenské jednotky. Občanský zákoník do svého ustanovení § 149 promítá kritérium zásluhovosti, které zohledňuje práci ženy v domácnosti, která se např. dobře starala o děti anebo osobně pečovala o zdravotně postižené dítě ve srovnání s manželem - zedníkem, který vlastní výpomocí vystavěl rodinný domek, což nemusí znamenat zvýšení jeho podílu oproti manželce, která v podstatě tím, že vytvářela zázemí celé rodině umožnila manželovi - otci, aby využil svých schopností a možností k péči o rodinu způsobem pro jeho osobu typickým.⁵⁰

Stejný důraz je tak kladen na činnost přinášející materiální zabezpečení rodiny a vytváření rodinného zázemí podle možností a schopností každého manžela. Případ vyhoceně negativního chování jednoho z manželů (požívání drog, alkoholismus, nehospodárnost, výkon odnětí trestu svobody) může soud zohlednit ve svém rozhodnutí přiznáním menšího podílu ze společného majetku.⁵¹ Při vypořádání společné věci bere soud v potaz míru zásluh o její nabytí a udržení a může ji přikázat do vlastnictví manžela, který se výhradně o nabytí a udržení věci zasloužil, aniž mu uloží, aby druhému z manželů zaplatil určitou finanční částku.

Podle výše uvedených občanskoprávních zásad v každém případě postupuje soud v řízení, zahájeném na návrh jednoho z manželů a při svém rozhodování je jimi vázán. U všech těchto zásad je dána určitá míra volnosti, která vyplývá z obecnosti slovních obrátů typu: „potřeby nezletilých dětí“, „přihlédne se“, „péče o děti“, které samy o sobě představují komplex dovolující rozmezí. I když tedy jednotlivé složky zásad mají

⁴⁹Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1037/2004.

⁵⁰Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 199.

⁵¹Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 399.

charakter „pružné“ normy, jde o principy, které mají pro soudce povahu kogentního ustanovení.⁵²

3.4. Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím

Jakkoli je ideální, aby se bývalí manželé ohledně vypořádání zaniklého SJM dohodli, často to není možné, zejména pro nepřekonatelné osobní animozity mezi nimi. V takovém případě vypořádá zaniklé SJM na návrh kteréhokoli z nich soud (ustanovení § 150 odst. 3 OZ). Při tomto vypořádání bude soud vycházet zejména z kritérií, která jsou stanovena pro vypořádání v ustanovení § 149 odst. 2 OZ.

Pro posouzení předmětu vypořádání SJM z hlediska jeho rozsahu je rozhodný den jeho zániku. Díky ustanovení § 144 OZ se při určování rozsahu SJM použije tzv. vyvratitelná právní domněnka tzn.: „pokud není stanoven opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění“. Právní domněnku lze vyvrátit např. poukazem na smlouvy uzavřené mezi manželi, kterými došlo k modifikaci SJM. V případě, že by jeden z manželů tvrdil, že určitá věc patří do jeho výlučného majetku, musí toto tvrzení prokázat a neunes-li důkazní břemeno, platí výše uvedené pravidlo.

Vypořádává se celé společné jmění, všechny aktiva i pasiva, která do něj spadají, vyjma majetku, jež si manželé rozdělili na základě platně uzavřené dílčí dohody o vypořádání. Soud musí oddělit společně manžely nabytou majetkovou masu od samostatných jmění manželů, přičemž výše hodnoty vypořádávané masy SJM odpovídá součtu hodnot movitých a nemovitých věcí patřících do SJM - včetně finančních prostředků v hotovosti a na účtech, pohledávek nesplacených do zániku SJM a hodnot jiných majetkových práv (jako je například hodnota členského podílu v bytovém družstvu). Zápornou hodnotu pak mají závazky vzniklé za trvání manželství a nesplacené ke dni jeho rozvodu.

Jak již bylo naznačeno, výše vypořádávání společného jmění má hledisko kvantitativní (vztahující se k vzájemnému poměru podílu na společném majetku) a kvalitativní jehož výrazem je rozhodnutí o tom, které konkrétní věci zůstanou ve vlastnictví některého z bývalých manželů. Spory mezi účastníky řízení lze očekávat již

⁵² Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J., Společné jmění manželů, Linde Praha, a.s., Praha, 2000, s. 193.

v samotné fázi hodnocení jednotlivých kusů majetku ze seznamu věcí, jež se provádí ex tunc, tedy ke dni zániku společného jmění. Stává se pravidlem, že dochází k situacím, kdy se jeden z manželů snaží na seznam majetku zařadit určitý kus majetku, jiný zas naopak projevuje značné úsilí s cílem jej z tohoto seznamu vyřadit. Spory jsou zejména o hodnotu věci, i v tomto případě soud postupuje z moci úřední bez ohledu na mínění účastníků. Skutečnost, že ve většině případů se každý z manželů snaží pro sebe získat pokud možno co nejvíce, vede k tendenci, že ten, kdo doufá, že mu věc zůstane, se snaží, aby tato hodnota byla co nejmenší a naopak.

K východiskům soudní praxe při vypořádávání společného jmění Nejvyšší soud shledal, že vzhledem k relativně neurčité hypotéze právní normy ustanovení § 150 OZ je ponecháno na soudu, aby v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého předem neomezeného okruhu okolností.⁵³ Soudní praxe tak rozšiřuje obecná pravidla pro vypořádání obsažená v zákoně a přizpůsobuje je konkrétnímu případu s cílem spravedlivého řešení sporu. Na následujících stránkách pak uvádím z mého pohledu nejvýznamnější poznatky pocházející z rozhodnutí Nejvyššího soudu:

a) Teorie i soudní praxe shodně vychází ze skutečnosti, že peněžní částky vybrané ze společně naspořených prostředků uložených na vkladních knížkách, k jejichž spotřebování došlo za trvání manželství, nelze zahrnout do masy vypořádávaného společného jmění, ledaže by tyto prostředky byly vynaloženy na osobní majetek jednoho z manželů nebo by s nimi bylo nakládáno v rozporu se zásadou užívání a udržování společného majetku oběma manželi společně. V tomto případě by pak bylo nutno takovouto věc zařadit do společného jmění.⁵⁴

b) Peněžní prostředky, které manželé investovali do stavebního spoření jejich nezletilého dítěte, nepatří do aktiv společného jmění, nýbrž jsou ve vlastnictví nezletilého dítěte bez ohledu na skutečnost, že pocházejí ze společných prostředků manželů a byly uloženy na účet stavebního spoření za trvání manželství. V případě, že v době ukončení stavebního spoření, nabude nezletilá osoba zletilosti, peněžní prostředky jí budou vyplaceny.⁵⁵

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2001.

⁵⁴ Dvořák J., *Majetkové společenství manželů*, Praha, ASPI Publishing, 2004, s.237. Též Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 17.1. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99.

⁵⁵ K tomu blíže: Rozsudek Krajského soudu v Hradci králové ze dne 30.10. 2003, sp. zn. 19 Cdo 452/2003, též publikováno v *Soudních rozhledech* 9/ 2004.

c) Zjistit hodnoty movitých a nemovitých věcí je možné dvojím způsobem. Buď vyjde soud ze shodných skutkových tvrzení účastníků ohledně ceny vypořádávaných věcí ke dni zániku SJM nebo na tuto odbornou otázku odpoví soudem ustanovený znalec. Přitom je třeba vycházet z cen věcí ke dni, kdy zaniklo SJM. Je proto při určení ceny věci nerozhodné, jak se věc změnila v mezidobí od zániku SJM do jeho vypořádání. Pokud tak dojde ke snížení hodnoty věci například v důsledku neodpovídajícího nakládání s věcí účastníkem, který ji výlučně (poté co SJM zaniklo) užíval, zohlední se tato skutečnost tím, že tato věc bude přiřknuta do jeho vlastnictví za cenu, jakou měla ke dni, kdy SJM zaniklo, tedy před poškozením. Tím si účastník zničil svou vlastní věc a druhý z účastníků tímto jeho jednáním nebude poškozen.

U stanovení cen věcí movitých většinou nebývá zásadnějších problémů. Účastníci se velmi často shodnou na jejich ocenění, protože nebývají rozhodující položkou při vypořádání, a tím ušetří čas i peníze za znalecké šetření. Cena movitých věcí by měla vyjadřovat částku, za jakou by bylo možno si stejnou či podobnou věc pořídit. Jednalo by se například o stejně starý automobil, ve stejném technickém stavu, identických či podobných užitných vlastností. Vychází se zde z toho, že účastník musí vynaložit nějakou konkrétní částku, aby si věc, jež zůstala po vypořádání u druhého účastníka obstaral. Tím tedy dostane každý z vypořádávaných stejnou hodnotu.

Ohledně cen nemovitostí už tak často k dohodám nedochází, neboť tato otázka je komplikovanější, protože nemovitost pochopitelně bývá nejcennější položkou z vypořádávaného SJM. Cena nemovitosti by pak měla být tvořena nabídkou a poptávkou po nemovitostech tohoto druhu v daném místě a čase. Měla by to tedy být tzv. obvyklá cena nemovitosti, tedy cena, za kterou lze nemovitost ve stavu a v době, kdy došlo k zániku SJM, realizovat na trhu s nemovitostmi v dané oblasti a v době rozhodování soudem.⁵⁶ Cenou obvyklou judikatura rozumí cenu, která by byla dosažena při prodeji stejného, popřípadě obdobného majetku nebo při poskytování stejné nebo obdobné služby v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Přitom se zvažují všechny okolnosti, které mají na cenu vliv, avšak do její výše se nepromítají vlivy mimořádných okolností trhu, osobních poměrů prodávajícího nebo kupujícího ani vliv případné zvláštní obliby. Mimořádnými okolnostmi trhu je například stav tísně prodávajícího nebo kupujícího, důsledky přírodních či jiných kalamit. Osobními poměry

⁵⁶ K tomu blíže: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 629/2000.

jsou zejména vztahy majetkové, rodinné nebo jiné osobní vztahy mezi prodávajícím a kupujícím. Zvláštní oblibou se rozumí zvláštní hodnota přiřádaná majetku nebo službě vyplývající z osobního vztahu k nim.⁵⁷ Takto zjištěná cena se může velmi výrazně lišit (jak směrem nahoru, tak směrem dolů) od tzv. úřední ceny, což je hodnota nemovitosti vypočítána pouze dle vyhlášky bez ohledu na specifika trhu v oblasti. Tato skutečnost sama o sobě způsobuje, že účastníci nejsou schopni reálně cenu své nemovitosti odhadnout a tudíž se na její hodnotě shodnout.

d) V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soud nemůže přikázat určitou věc do podílového spoluvlastnictví účastníků, aniž by se vypořádal s námitkami účastníků, že tuto věc nedorčí, popřípadě že jako předmět jejich spoluvlastnictví již neexistuje.

e) Není možné, aby soud vypořádal SJM tak, že nařídí prodej společné věci s následným rozdělením výtěžku mezi manželi.⁵⁸

g) Rozhodnutí o vypořádání společného jmění by mělo předcházet vyřešení otázky nájemního práva k družstevnímu bytu např. formou dohody nebo rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání společného nájmu družstevního bytu a členství v družstvu. Pokud soud rozhodl o zrušení práva společného nájmu rozvedených manželů k družstevnímu bytu a o tom, kdo z nich bude jako člen družstva nájemcem bytu, čímž zaniklo společné členství rozvedených manželů v družstvu, vyplývá z toho, že členský podíl náleží již jen jednomu z manželů. To znamená, že v rámci SJM zbývá vypořádat hodnotu tohoto členského podílu. Jestliže tomu tak při zahájení řízení o vypořádání SJM není, je to důvod pro přerušování řízení dle ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ.

Obsah řízení o vypořádání SJM se již pak omezí na určení povinnosti výlučného nájemce a člena družstva zaplatit druhému adekvátní část ceny členským práv a

⁵⁷ K tomu blíže: Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1037/2004.

⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2004, sp. zn. Cdo 1342/2002. Sekaninová, E., Říhová L. K možnosti vypořádání zaniklého sjm bezpodílového spoluvlastnictví nařízením prodeje, popřípadě rozdělením věci“ Citují: „...smyslem o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví není, aby se účastníci zbavovali vlastnictví k věcem, jež nadále vlastnit nechtějí. Protože každý z bezpodílových spoluvlastníků byl za trvání spoluvlastnictví vlastníkem celé věci nelze naříditi při soudním vypořádání prodej věci, kterou žádný z bývalých spoluvlastníků nechce...“.

Socialistická zákonost 8/1988, str. 455 a násl.

povinností, přičemž právě otázkou jejich ocenění se intenzivně v několika svých rozhodnutích zabýval NS. Nejvyšší soud dovodil, že při stanovení sporné hodnoty, která náleží druhému z manželů nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu, ani z vypořádací hodnoty podílu (představující majetkovou účast člena v družstvu pro případ zániku jeho členství a v době zániku vypořádací podíl tak netvoří součást společného jmění), nýbrž z ceny obvyklé, tj. z ceny, kterou by bylo možno za převod členského v rozhodném době a místě dosáhnout.⁵⁹ Při oceňování se vychází ze stavu majetku ke dni zániku SJM, avšak z ceny odpovídající době, kdy se provádí jejich vypořádávání.⁶⁰

g) Vypořádat je potřeba i hodnotu majetkových práv vyplývajících z obchodního podílu jednoho z manželů, a to přesto, že ustanovení § 143 odst. 2 uvádí, že: „Stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev“.

Toto ustanovení je třeba vykládat tak, že sice druhý z manželů se nemůže kromě bytového družstva stát společníkem obchodní společnosti v důsledku toho, že jeho manžel za trvání manželství obchodní podíl získá a nemá proto vůči společnosti žádná práva, ale hodnota tohoto podílu se při vypořádání zohlední tak, že se přičte k podílu manžela, který je členem obchodní společnosti. Soud nikdy nemůže tento podíl při vypořádání SJM určit do vlastnictví druhého manžela. Výnos z této společnosti za existence SJM pak vždy spadá do SJM. Podíl se oceňuje dle ustanovení § 61 odst. 2 obchodního zákoníku, tedy jako vypořádací podíl nebo dle § 61 odst. 4 obchodního zákoníku, jako podíl na likvidačním zůstatku, je-li společnost v likvidaci.

h) Podniká-li jeden z manželů se třetí osobou ve sdružení, může být předmětem vypořádání jen to, co by tomuto manželovi náleželo v případě, že by jeho účast ve sdružení byla ukončena k okamžiku zániku SJM. Nelze vyjít z hodnoty podniku jako souboru hmotných, jakož i nehmotných a osobních složek podnikání sdružení, neboť takové ocenění nevyčísluje výši majetkových nároků podnikajícího manžela vůči

⁵⁹ Usnesení NS ze dne 21.12.2004, sp. zn. 22 Cdo 2216/2004. Srovnej: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2000, sp. zn. 22 Cdo 717/99. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2244/99. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2001, sp. zn. 30 Cdo 726/2001. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2002, sp. zn.31 Cdo 2428/2000.

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 629/2000.

sdužení. Situace je tu tedy jiná než při podnikání prostřednictvím obchodní společnosti. Proto v případě, že jeden z manželů podnikal prostřednictvím sdužení (ustanovení § 829 OZ), může být předmětem vypořádání SJM jen částka, na jejíž vyplacení by měl nárok, zanikla-li by jeho účast ve sdužení ke dni zániku SJM (ustanovení § 839 OZ), samozřejmě po odečtení případného vkladu vlastních oddělených prostředků účastníka.⁶¹

ch) Závazky vzniklé za trvání manželství a patřící do SJM jsou pasiva, jejichž výše se odčítá od hodnoty podílu účastníka, který tento závazek při vypořádání přebral. Výše odpovídá nesplacenému zůstatku závazku ke dni rozvodu či jiné skutečnosti, se kterou je spojen zánik SJM. Tak jako ze smlouvy zakládající obligační vztah a působící inter partes, není zavázán ten, kdo není jejím účastníkem, tak výrok pravomocného rozsudku není závazný pro toho, kdo nebyl účastníkem řízení. („Nestanoví-li zákon jinak, je výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro účastníky řízení.“ - §159a odst.1 OSŘ). Dlužník či věřitel ze závazkového právního vztahu, jež je součástí vypořádávaného zaniklého SJM, není účastníkem řízení, a proto je pro něj zcela bez významu, co soud ve výroku rozsudku ohledně tohoto závazkového vztahu stanoví, protože výrok tohoto rozsudku pro něj není závazný a jeho právní postavení se vypořádáním provedeném soudním rozhodnutím nijak nemění a bývalí manželé vůči třetí osobě i nadále vystupují ve vztahu solidarity.

Je zapotřebí, aby soud výše uvedeného „cíle“ – rovného podílu manželů na dluhu či závazku, dosáhl prostředky procesně efektivními.⁶² Soud tedy nemůže efektivně rozdělit dluh či pohledávku na dva díly, může však stanovit povinnosti každému z manželů tak, aby se spolu vzájemně následně vyrovnali (tzv. právo následného regresu) poté, co dojde k realizaci závazku. Je proto žádoucí, aby soud ve výroku rozhodnutí uložil tomu z manželů, který solidární závazek neuhradí, aby druhému polovinou přispěl, případně tomu, kdo zinkasuje celou pohledávku, aby polovinu druhému z manželů proplatil.

Lze si též představit, že některé dluhy či pohledávky mají připadnout jen jednomu z manželů. V odůvodněných případech lze při vypořádání SJM společnou pohledávku přikázat jen jednomu z manželů. Za jedno z hledisek pro přikázání věci (pohledávky) soud považuje i dlouhodobé užívání věci tímto manželem po rozvodu. V takovém

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1119/2005.

⁶² K tomu blíže: Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy 11/2004, s. 401a následující.

případě by měl soud uložit povinnost druhému z manželů, je-li mu pohledávka uhrazena, aby ji „oprávněnému“ manželu poskytl, či uhradí-li „za něj“ druhý z manželů dluh, aby jej saturoval.⁶³

i) Civilní soudy v řízení o vypořádání SJM musí pečlivě posuzovat, zda při nakládání s věcí patřící do společného jmění manželů ke dni jeho zániku, šlo o platný právní úkon či neplatný - v rozporu s ustanovením § 145 odst.1 OZ. Pokud by šlo o dispozici neplatnou, věc s níž bylo takto nakládáno bude zařazena do masy majetku jež bude předmětem vypořádání. Naopak v případě platné dispozice (např. darování či prodej se souhlasem obou manželů) již nebude možné tuto věc do SJM zařadit. V návaznosti podle povahy právního úkonu bude do předmětu vypořádání možno zařadit jen peněžitou částku nebo jinou věc za původní věc získanou (R 42/1972)

j) Při posuzování nároku na úhradu vnosu z odděleného majetku ve prospěch společného jmění, který nemá podobu finančního plnění, ale plnění věcného (typicky zabudování stavebního materiálu náležejícího vlastnický jednému z manželů do společné stavby) je pro výši náhrady rozhodná hodnota stavebního materiálu v okamžiku jeho zabudování do stavby nikoliv cena, za kterou byl pořízen.

3.5. Vypořádání společného jmění *ex lege*

Jestliže nedošlo do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, uplatňuje se zákonná domněnka podle ustanovení § 150 odst. 4 OZ. Ač to může znít absurdně, pravdou je, že vypořádání dle zákonné domněnky je ve srovnání s ostatními způsoby vypořádání společného jmění manželů tím nejjednodušším způsobem, který připadá v úvahu. Jejím cílem je zabránit dlouhotrvající nejistotě

⁶³ K tomu blíže: Vašíček M., Dvořáček D., Společné jmění manželů a vypořádání závazků, Právní rozhledy č. 11, 2004, str. 401a následující.

Více:Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.1. 2001, sp. zn. Cdo 2433/99:„Na společných dluzích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku“. Dále: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.12. 2001, sp. zn. 30 1881/ 2001:„V případě vypořádání dosud nesplaceného dluhu zatíženého vysokým příslušenstvím, ukládá zpravidla standardní soudní praxe zaplatit zůstatek nesplaceného dluhu oběma z manželům jednou polovinou s tím, že pokud některý z nich peněžnímu ústavu zaplatí více, má právo se domáhat finančního vyrovnání“.

v uspořádání majetkových vztahů manželů.⁶⁴ Novela OZ č. 131/1982 Sb., účinná od 1. 4. 1983, totiž zavedla nevyvratitelnou fikci vypořádání SJM (tehdy ještě BSM).

Učebnice občanského práva hmotného⁶⁵ shrnuje předpoklady, po jejichž kumulativním splnění dochází k uplatnění zákonné domněnky následovně:

1.) Uplynutí tří let počítaných od zániku společného jmění nebo od jeho zúžení smlouvou podle ustanovení § 143a OZ nebo od jeho zúžení soudním rozhodnutím vydaným podle § 148 odst. 1 a 2. OZ, jakož i zvláštních případů zániku společného jmění ze zákona.

2.) Dalším předpokladem je, že mezi manžely v této lhůtě nedošlo k uzavření písemné dohody o vypořádání společného jmění ani k podání návrhu na vypořádání společného jmění soudem.

3.) Kromě toho musí existovat alespoň část společného jmění, která zůstala nevypořádána.

4.) V neposlední řadě musí být oba dva manželé naživu nebo od smrti jednoho z nich nesmí uplynout doba delší než tři roky, jinak by se konalo dědické řízení.

Po naplnění předcházejících premis pak platí: Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo v téže lhůtě k podání žaloby na vypořádání soudu, stávají se movité věci ze SJM výlučným vlastnictvím toho, kdo věc pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti jako vlastník užívá. Užíváním věci jako vlastník se rozumí trvalé nakládání s věcí jako s vlastní s vědomím druhého manžela. Nejde tedy jen o to, kdo v rozhodný den věc užívá, ale o to, kdo ji užívá trvale, to je po delší dobu (i když nemusí jít nutně o celou tříletou dobu) a nikoliv proti vůli druhého manžela, který s tím tedy alespoň konkludentně souhlasí.

Pokud nikdo věc takto výlučně neužívá, stávají se oba manželé či bývalí manželé podílovými spoluvlastníky věci, a to každý k ideální jedné polovině. U nemovitostí toto platí vždy. U ostatních majetkových práv, pohledávek a závazků platí tato zásada

⁶⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 404.

⁶⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 404.

přiměřeně.⁶⁶ Z ostatních majetkových práv jde především o členské podíly ve stavebních bytových družstvech, které se rovněž stanou podílovým spoluvlastnictvím. Právní ochrana manželů je v tomto případě umocněna i tím, že právo na vypořádání hodnoty členského podílu v bytovém družstvu se jako právo na vypořádání podílového spoluvlastnictví nepromlčuje.⁶⁷ Ohledně pohledávek a závazků je pak možno říci, že u nich fakticky k žádné změně nedochází, neboť i nadále vystupují oba jako dlužníci či věřitelé. Věřitelé proto i nadále mohou požadovat plnění po kterémkoliv z manželů a dlužníci mohou komukoliv z nich plnit. Nelze se domnívat, že by uplynutím lhůty došlo k odstranění solidárního dlužnictví manželů a jeho nahrazení postavením podílovým. Neexistuje jediný relevantní důvod, proč by se vůbec mělo cokoli dít se závazky, jichž jsou manželé účastni.⁶⁸ Katastr nemovitostí samozřejmě žádnou změnu vlastnického práva k nemovitosti automaticky nezapíše. K tomu je třeba po uplynutí lhůty doložit rozsudek o rozvodu manželství, neplatnosti manželství nebo zúžení SJM s doložkou právní moci a nejlépe souhlasné prohlášení manželů, že se žádné řízení o vypořádání SJM u soudu nevede ani nedošlo k jiné dohodě o vypořádání. V případě nesoučinnosti druhého manžela by pak mohlo postačit vedle uvedeného pravomocného rozhodnutí soudu i sdělení příslušného soudu, že žaloba na vypořádání SJM nebyla podána.⁶⁹

Autoři J. Hašek a P. Kazda tvrdí, že „...nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM (dnes SJM) nastane tehdy, jestliže ve lhůtě tří let od zániku manželství nebyla uzavřena mezi bývalými manžely dohoda o vypořádání BSM nebo jestliže nebyl podán ve lhůtě návrh na vypořádání společného jmění k soudu. V okamžiku, kdy (byť i neúplný) návrh na vypořádání BSM podá k soudu ve lhůtě tří let kterýkoliv z bývalých manželů, možnost uplatnění nevyvratitelné právní domněnky jako způsobu vypořádání je zcela vyloučena do doby, než je příslušné soudní řízení ukončeno. V rámci ve lhůtě zahájeného řízení může kterýkoliv z účastníků i po lhůtě tří let od zániku manželství rozšířit předmět vypořádání SJM o další položky, které nebyly v původním návrhu uvedeny. Teprve po pravomocném skončení řízení o (byť jen částečném) vypořádání

⁶⁶ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 255.

⁶⁷ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 255.

⁶⁸ K tomu blíže: Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy- č. 11, 2004, s. 401 a následující.

⁶⁹ K tomu více: Kratochvíl, Z. Nevyvratitelná právní domněnka při zániku sjm. Bulletin advokacie č. 10, 2006, str. 46.

BSM lze přisvědčit názoru, že se na nevypořádaný majetek patřící do BSM uplatní nevyvratitelná právní domněnka vypořádání SJM...“.⁷⁰

Poněkud jiné stanovisko vyjadřuje v této souvislosti Z. Králíčková působící na Právnické fakultě Masarykovy univerzity: „Pokud manželé zákonné možnosti nevyužijí, v zájmu právní jistoty jich samotných a zejména třetích osob, zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku vypořádání, což je legitimní řešení. Má-li kdokoli obavy ze zneužití jakéhokoli institutu, nevyvratitelnou domněnku vypořádání společného jmění manželů kterýmkoli z manželského páru nevyjímajíc, může tomuto předvídanému zneužití předejít podáním žaloby v zákonné lhůtě. S ohledem na výše uvedenou argumentaci je proto možné vyslovit souhlas s názorem Nejvyššího soudu, že jestliže žádný z účastníků ve tříleté lhůtě neučinil předmětem vypořádání nemovitosti, ani ohledně nich neuzavřel dohodu, lze mít za jisté, že nemovitosti se staly předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků bez ohledu na to, že spor o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví dále probíhal“.⁷¹

J. Dvořák se též přiklání k názoru, ze kterého vychází i soudní praxe, kdy bývalí manželé mohou vypořádat společné jmění mimosoudní dohodou i po uplynutí tří let od zániku manželství, pokud probíhá soudní řízení o vypořádání rozvodem zaniklého jejich společného jmění, neboť nevyvratitelná právní domněnka podílového spoluvlastnictví bývalých manželů k vypořádávanému majetku nemohla s ohledem na probíhající soudní řízení nastat (R 44/2000).⁷²

Závěrem bych ještě chtěla podotknout, že povinnou zákonnou konstrukci vypořádání společného jmění musí respektovat nejen bývalí manželé, ale rovněž i třetí osoby, bez možnosti cokoliv vůči vytvořenému právnímu stavu namítat či snad zákonnou domněnku zpochybnit.

3.6. Procesní otázky vypořádání společného jmění soudním rozhodnutím

Každý z manželů má právo obrátit se v tříleté lhůtě počítané od zániku manželství na soud s návrhem na vypořádání masy společného majetku. Jde o hmotněprávní lhůtu

⁷⁰ Cit. dle: Hašek, J., Kazda, P. Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM. Bulletin advokacie č. 5, 2006, str. 35.

Více srovnej: Rozhodnutí NS ze dne 24.2.2000, sp. zn. 22 Cdo 2574/98 a rozhodnutí NS sp. zn. 22 Cdo 2679/2004 ze dne 2.8. 2005, dále sp. zn. 22 Cdo 684/2004.

⁷¹ Cit. dle: Králíčková, Z. Vypořádání společného jmění mezi manželi a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10, 2006, str. 46.

⁷² Cit. dle: Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 256.

v jejímž průběhu musí být podán návrh u soudu, přičemž nemusí dojít k vydání rozhodnutí ve věci samé. Pro veškeré majetkové vypořádání manželů po rozvodu je obligatorně místně příslušný soud (ustanovení §88 písm. b) OSŘ), který rozhodoval o rozvodu manželství a v případě, že společné jmění manželské zaniklo jinak (např. zúžením SJM) je místně příslušným soudem obecný soud žalovaného, tj. soud v jehož obvodu se nachází bydliště žalovaného (ustanovení § 84 a § 85 odst.1 OSŘ). Vzhledem k majetkové povaze sporu teorie i soudní praxe připouští, aby řízení o vypořádání společného jmění manželů skončilo smírem podle ustanovení § 99 OSŘ, přičemž dle judikatury jsou pro smír schváleny soudem rozhodné zásady v korelaci s ustanovením § 150 OZ.⁷³

Návrh na zahájení řízení musí splňovat požadavky ustanovení § 79 odst.1 OSŘ. Soudní praxe doporučuje, aby návrh na zahájení řízení obsahoval zejména vyličení rozhodných skutečností pro posouzení, které věci náležely do majetkového společenství manželů a jako takové existovaly v době jeho zániku a dále pro ocenění těchto věcí a vhodnosti určitého způsobu vypořádání, včetně podání důkazů o rozhodných skutečnostech a uvedení konečného návrhu na vypořádání dle vůle navrhovatele.⁷⁴

Jak již bylo naznačeno výše, soudní řízení se zahajuje na návrh, přičemž soud žalobním petitum není vázán (mluvíme o tzv. iudicium duplex), neboť přímo ze zákona vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky - ve shodě s ustanovením § 153 odst. 2 a § 206 odst. 2 OSŘ.⁷⁵ Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá závěr, že dispozici účastníků předmětem řízení o vypořádání SJM je třeba respektovat potud, že soud vypořádá jen ty věci, resp. majetek náležející do SJM, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrh v takovém řízení může podle ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ jen ohledně výše (ceny) a toho, jak je vypořádá z hlediska kvalitativního, tedy jak věci rozdělí (kterému z manželů je přikáže), případně přikáže jednomu z nich s povinností vyplatit finanční částku na vyrovnání podílu druhému manželovi.

Pokud by soud v řízení o vypořádání SJM vypořádal i věci, resp. majetek, který účastníci předmětem řízení neučinili, pak by jednal v rozporu s ustanovením § 153 odst. 2 OSŘ a šlo by o vadu řízení, která by měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.⁷⁶

⁷³ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, a.s., 2000, s. 244.

⁷⁴ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.251.

⁷⁵ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, s.402.

⁷⁶ K tomu více: Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 684/2004.

Ve výroku rozsudku dle konstantní soudní praxe musí být jasně a stručně uvedeno, kterému z účastníků a jaké právo bylo přiznáno, resp. povinnost uložena a v jakém rozsahu se tak stalo. Jednotlivé věci musí být přesně popsány a určeny, zejména tam, kde soud vyslovuje druhému manželu je vydat.⁷⁷

V případech, kdy se za trvání manželství či po jeho zániku, cítí být jeden z manželů ve svých právech k věci ve společném jmění omezován, může podat návrh na vydání předběžného opatření, při kterém musí být zachována zásada rovnoprávnosti manželů při užívání společných věcí tak, aby jejich podíl na užívání byl stejný. V situaci, kdy je zřejmé, že jeden z účastníků řízení svým dosavadním způsobem života a chováním, jakož i vztahem k věcem majetkového společenství, zejména k věci, které se řízení týká, vzbuzuje obavy, že by dalším užíváním vznikla škoda, může být takový manžel dokonce dočasně vyloučen z užívání věci.⁷⁸

Za vypořádání společného jmění manželů se platí soudní poplatek (vyměřený dle zákona o soudních poplatcích - č. 549/1991 Sb.) ve výši 3 % z ceny všech věcí patřících do společného jmění a ostatních majetkových hodnot, které se vypořádávají, přičemž se berou v úvahu pouze aktiva, k pasivům se nepřihlíží. Každý z manželů pak zaplatí poměrnou část soudního poplatku v závislosti na velikosti podílu ze společného majetku, který mu připadl. Pro stanovení nákladů řízení (ustanovení § 142 OSŘ) je směrodatná zásada úspěchu ve věci, která se taktéž posuzuje podle velikosti získaného podílu na společném majetku.

Povinnost soudu ze své iniciativy zjišťovat, co vše patří do vypořádávaného majetku byla založena v dřívější právní úpravě ve znění před novelou č. 131/1982 Sb., kdy zákon nabízel dvě alternativy vypořádání, tj. dohodou manželů nebo soudním rozhodnutím na návrh manželů. K vypořádání tak mohlo dojít kdykoliv po zániku manželství, přičemž nebylo vázáno na žádnou lhůtu, a proto se muselo týkat všeho majetku, který do BSM patřil v době jeho zániku.

Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí označil za vážný důvod pro nepřipuštění možnosti vzetí žaloby zpět ohrožení žalovaného v jeho oprávněných zájmech, např. proto, že v případě zpětvzetí žaloby a následného zastavení řízení by se již sám nemohl s úspěchem domáhat rozhodnutí o sporném nároku. Žalovaný musí uvést

⁷⁷ Cit. podle: Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.251.

⁷⁸ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.251.

důvod, pro který se vzetím žaloby zpět nesouhlasí.⁷⁹ Zákon zde tak respektuje oprávnění žalovaného trvat na meritorním rozhodnutí v započatém řízení.

3.7. Vypořádání SJM v řízení o dědictví

Vypořádání společného jmění manželů v dědickém řízení je jeho vcelku běžnou součástí. Společné jmění manželů je v dědickém řízení nutné vypořádat tehdy (a jen tehdy), pokud právním důvodem zániku manželství a tedy i společného jmění je smrt jednoho z manželů a výrok, kterým se společné jmění vypořádává, je v takovém případě i jedním z výroků usnesení o dědictví (ustanovení § 175 l odst.1 OSŘ).

Dojde-li k zániku SJM smrtí jednoho z manželů, vypořádání provede soud, který je příslušný k řízení o dědictví. Měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, soud rozhodne o obecné ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi. Soudce musí vzít na zřetel potřeby nezletilých dětí, zásluhy o nabytí a udržení společného jmění, jakožto péči o rodinu. Závisí-li rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle ustanovení § 175k odst. 3 OSŘ, který stanoví, že jsou-li aktiva i pasiva mezi účastníky sporná, soud k nim nepřihlíží a omezí se jen na zjištění jejich spornosti. Soud se v řízení o dědictví musí tedy povinně zabývat vypořádáním společného jmění, přičemž pravomoc soudu daná dle § 175l OSŘ nemůže být změněna ani v důsledku závěti zemřelého.

V případě, že pozůstalý zanechal závěť, soud jí není vázán v tom slova smyslu, která věc dle projevené vůle připadne pozůstalému manželovi, a která půjde o dědictví. Při spornosti nějaké skutkové okolnosti soud vyzve některého z účastníků se stanovením lhůty, aby podal návrh na rozhodnutí o sporné skutečnosti a jestliže účastník včas návrh mu uložený nepodá, pokračuje se v řízení bez zřetele na tohoto dědice.

Jestliže dojde k úmrtí jednoho z manželů v době po uplynutí tří let od zániku společného jmění, uplatní se nevyvratitelná právní domněnka podle ustanovení § 150 odst. 4 OZ a soud musí zjišťovat co je předmětem společného jmění. K tomu, aby se tato domněnka neuplatnila stačí, aby ve tříleté lhůtě byl podán soudu návrh na vypořádání. Jestliže byl návrh na vypořádání podán včas u soudu (jedná se hmotněprávní lhůtu a

⁷⁹ K tomu blíže: Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. 11.2003, sp. zn. 30 Cdo 1171/2002.

tudíž nestačí podání ve lhůtě na poště) a před vypořádáním jeden z manželů zemře, nelze již projednat vypořádání v rámci řízení o dědictví.

Okolnost, kdy právním důvodem zániku společného jmění není smrt jednoho z manželů, ale rozvod manželství, se celkem podstatně dotýká dědického řízení. Zemře-li jeden z bývalých manželů v době, kdy společné jmění není ještě vypořádáno, dědické řízení nemůže skončit, neboť není zjištěn zůstavitelův majetek a dluhy. Soud projednávající dědictví si však nemůže spornou otázku vyřešit sám. V právní teorii i praxi se objevují názory, dle nichž se na nevypořádané společné jmění nahlíží jako na aktiva a pasiva, jež jsou mezi účastníky sporná, neboť není zřejmé, který majetek patří zůstaviteli, a který bývalému manželovi. V dědickém řízení by se pak k takovému majetku při určování obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví nepřihlíželo. O. Klička je však toho názoru, že účelem ustanovení § 175 odst. 3 je „vyloučení skutkových sporů mezi účastníky řízení navzájem a nikoliv mezi účastníky a třetí osobou“, soud tedy tuto otázku vůbec není oprávněn v dědickém řízení řešit, a proto jediným nástrojem k nasměrování účastníku řízení k nějakému konání ve smyslu shora uvedeném je přerušení řízení dle § 109 odst. 1 písm.b) OSŘ. Je pak na zůstavitelových dědicích, zda se pokusí uzavření dohody dle ustanovení §150 odst. 1 OZ či zda dají přednost postupu dle ustanovení § 150 odst. 2 OZ nebo dokonce zvolí postup v podobě nečinnosti.⁸⁰

⁸⁰ Klička, O. Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení. Ad notam č. 6, 2006, str. 177.

4. Výkon rozhodnutí na majetek ze zaniklého SJM, které není doposud vypořádáno.

Občanský soudní řád ve svém ustanovení §262a stanoví, že výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů lze nařídít také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství⁸¹ - potud zákon. Ustanovení § 262a odst. 1 se použije i při nařízení výkonu rozhodnutí postihující majetek ze zaniklého společného jmění, které k okamžiku rozhodnému ve smyslu § 338b odst. 2 OSŘ nebylo vypořádáno dohodou, rozhodnutím soudu nebo na základě zákonné domněnky vypořádání.⁸¹ K vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, lze nařídít výkon rozhodnutí i na majetek patřící do zaniklého společného jmění, které v době zahájení řízení o výkon nebylo vypořádáno.⁸²

V případě, kdy se společné jmění vypořádává dohodou manželů, podle které manžel povinného získá majetek, jenž byl postižen nařízením výkonu rozhodnutí, musí být v exekučním řízení přihlédnuto k zásadě stanovené v ustanovení § 150 odst. 2 OZ, podle něhož nesmí být práva věřitelů dotčena - tím se rozumí i právo věřitele na uspokojení své pohledávky, jestliže takové právo vzniklo před uzavřením dohody o vypořádání společného jmění manželů.⁸³

Dále bych chtěla poznamenat, že z obsahu a smyslu ustanovení § 149 odst. 2, 3 OZ vyplývá, že při vypořádání společného jmění manželů, z nichž jeden je dlužníkem třetích osob, musí být zachována určitá rovnováha mezi zájmy druhého manžela a zájmy věřitelů a teprve v případě, kdy je tato rovnováha podstatným způsobem narušena takovou dohodou o vypořádání společného jmění manželů, která nápadně, jednostranně a z hlediska shora uvedených zásad neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetích osob, lze uvažovat o spáchání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) trestního zákona. V takovém případě přichází v úvahu

⁸¹ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 1435s.

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.11.2003, sp. zn. 20 Cdo 238/2003.

⁸³ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 1435s.

považovat uzavření dohody o vypořádání společného jmění manželů za zcizení části majetku dlužníka, avšak zároveň je třeba mít na zřeteli, že jednání pachatele uvedeného trestného činu musí spočívat ve zcizení věcí, které jsou způsobilé k tomu, aby se z nich věřitel reálně uspokojil, a to v krajním případě exekucí.⁸⁴

Mechanismy vycházející z ustanovení § 262a (potažmo § 267 OSŘ odst. 1 a 2) se uplatní při výkonu rozhodnutí příkázáním jiných peněžitých pohledávek (ustanovení § 312 a násl.), postižením jiných majetkových práv (ustanovení § 320 a násl.), prodejem movitých věcí (ustanovení § 321 a násl.), prodejem nemovitostí (ustanovení § 335 a násl.), prodejem zástavy (ustanovení § 338a) a zřízením soudcovského práva na nemovitostech.

Dle komentářové literatury i soudní praxe se ustanovení § 262a OSŘ pak neuplatní v případech výkonu soudního rozhodnutí srážkami ze mzdy a příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu neboť nejsou věcí ani jiným majetkem ve smyslu ustanovení § 143 odst. 1 OZ.⁸⁵ Je na místě upozornit, že podle soudní praxe výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžitého ústavu (podle ustanovení § 303 a násl. OSŘ) může být nařízen a proveden jen u pohledávky z účtu, jehož majitelem je povinný. Podle tradičně prezentovaných názorů jsou nároky manžela povinného u peněžního ústavu a ze mzdy nárokem příslušejícím pouze jemu a nejsou součástí SJM.⁸⁶ Ohledně účtu u peněžního ústavu je toto dovozováno z ustanovení obchodního zákoníku o smlouvě o běžném, resp. vkladovém účtu (§ 709 – § 715, § 716 – § 719a ObchZ), z nichž plyne, že je to výlučně majitel účtu, který jediný může svým úkonem způsobit vyplacení prostředků z účtu jemu nebo třetí osobě. Majitelem účtu může být i více osob současně, ovšem musí to být výslovně sjednáno. Autoři komentářové literatury usuzují, že i v případě existence SJM má pohledávku za peněžním ústavem tehdy, je-li jeho majitelem jen manžel povinného a nikoli také povinný, výlučně tento manžel, protože v tomto případě to vůbec není povinný, který by měl se svým manželem za peněžním ústavem „společně“ pohledávku, neboť povinný ji nemá vůbec a má ji jen jeho manžel.⁸⁷

⁸⁴ K tomu více: Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 271/2003.

⁸⁵ Wintrová, A. a kol. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou. Praha: Linde Praha, a.s., 2005, 2. vydání, s. 785.

⁸⁶ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1224–1227.

⁸⁷ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1224–1227.

Za splnění závazku odpovídá dlužník celým svým majetkem, tedy i celým svým majetkem spadajícím do společného jmění manželů. Institut společného jmění manželů je založen na zásadě, kdy každý z manželů je vlastníkem celé věci patřící do společného jmění bez určení podílů a je omezen stejným vlastnickým právem druhého manžela. Za trvání společného jmění podíly manželů na společné věci neexistují. Řeč o podílech je tak relevantní až v souvislosti se zánikem společného jmění a jeho vypořádáním. Z výše uvedeného vyplývá, že věc, která je předmětem společného jmění manželů nemůže být výkonem rozhodnutí postižena co do části vyjádřené ideálním podílem.⁸⁸ V případě, kdy by věřitel navrhl výkon rozhodnutí týkající se pouze věcí, které by byly v jeho výlučném vlastnictví by neměl nastat problém. Zato však v situaci, kdy by do výkonu rozhodnutí byly zahrnuty i věci spadající do společného jmění manželů, platná právní úprava připouští, aby druhý manžel podal návrh na vyloučení věci z výkonu rozhodnutí (tzv. excindační žaloba). Ovšem za předpokladu, že vymáhaný závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který na základě smluv o zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM nebo podle smlouvy o vzniku společného jmění ke dni zániku manželství nepatří do SJM a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky obsah smlouvy předem znám anebo přímo náležel povinnému (proto, že jej nabyl před uzavřením manželství, dědictvím, darem za majetek náležející do jeho výlučného majetku nebo podle předpisů o restituci majetku, který měl ve vlastnictví, před uzavřením manželství nebo, který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka anebo že slouží jen jeho osobní potřebě).⁸⁹ Bývalý manžel povinného je v takovém případě účastníkem řízení, a protože výkon rozhodnutí soud nařídí zpravidla bez slyšení povinného a bez jednání, nelze se v řízení, které rozhodnutí o nařízení výkonu rozhodnutí předchází zabývat mj. i otázkou vzniku závazku, jehož vydobytí je navrhováno. Jak tedy vyplývá z judikatury Nejvyššího soudu, vznik pohledávky za trvání manželství se při nařízení výkonu rozhodnutí neprokazuje.⁹⁰ Soud vychází ohledně skutečnosti, zda pohledávka vznikla za trvání manželství z tvrzení oprávněného, popř. z toho, co jinak vyšlo najevo.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.11. 2002, sp. zn. 20 Cdo /2002.

⁸⁹ Cit.dle: Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 119.

⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.5. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2320/2004.

5. Vypořádání společného jmění při konkurzu a vyrovnání

K uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který se dostal do úpadku, lze použít zásadně zákonem stanovený postup, a to řízení vyrovnávací nebo řízení konkurzní, které je upraveno v zákoně o konkurzu a vyrovnání (zákon č. 328/1991 Sb.).⁹¹ Zákon spojuje s prohlášením konkurzu na majetek jednoho manžela zánik společného jmění, které je nezbytným předpokladem provedení jeho vypořádání a následně zpeněžení té jeho části, která připadla do podstaty.

Účelem samotného konkurzu je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku, což je situace, kdy není schopen po delší dobu plnit své závazky a má nejméně dva věřitele. Úpadek se projevívá jednak ve formě insolvence a jednak ve formě předlužení. K úpadku postačí pokud je splněna alespoň jedna ze dvou uvedených forem, ale často bývají obě dvě propojeny. Předlužením se rozumí, jestliže podnikatel má alespoň dva věřitele a všechny jeho splatné závazky jsou vyšší než jeho majetek. Insolvenčí je pak neschopnost po delší dobu splácet své závazky.⁹² K úpadku předlužením může dojít jen u právnických osob a z fyzických osob jen u podnikatelů.

Řízení o vypořádání SJM úpadce je tak zvláštním druhem sporu vyvolaným konkurzem, kterým se vymezuje rozsah majetku konkurzní podstaty, a který nahrazuje spor o vyloučení věcí z konkurzní podstaty. V důsledku naplňování cíle, který je vyjádřen v § 2 odst. 3 ZKV, tj. dosažení poměrného majetkového uspokojení věřitelů z dlužníkovy majetku, dochází k prosazování omezení smluvní volnosti účastníků řízení a k omezení způsobu vypořádání ohledně majetku, se kterým úpadce podnikal.⁹³

Stejně tak, jako u trestu propadnutí majetku, má vypořádání SJM při prohlášení konkurzu na jednoho z manželů za cíl ochranu druhého manžela, aby do konkurzní podstaty nespádl veškerý majetek v SJM a zároveň sleduje i ochranu třetích osob - věřitelů. Při vypořádání SJM po prohlášení konkurzu vystupuje na jedné straně správce konkurzní podstaty a na druhé manžel úpadce. „Základní rozdíl mezi postavením manžela a ostatních subjektů řízení spočívá v tom, že zatímco ostatní musí své nároky

⁹¹ Dne 30. března 2006 byl schválen zákon č. 182/2006 Sb., tzv. insolvenční zákon, který by měl výše uvedený zákon č. 328/1991 Sb. nahradit. Vedle tradičního řešení úpadku konkurzem se nově zavádí reorganizace (soubor sanačních opatření) a oddlužení. Zvláštními způsoby řešení úpadku jsou nepatrný konkurs a dále úpadek finančních institucí.

⁹² Zákon č. 182/2006 nepřebírá slovní spojení „po delší dobu“ nýbrž počítá s dobou delší 30 dnů po lhůtě splatnosti peněžité pohledávky.

⁹³ Cit. dle: Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 257.

uplatňovat, k vypořádání společného jmění manželů dochází obligatorně.⁹⁴ Konkurz, který je prohlášen na fyzickou osobu, zasahuje nejenom její výlučný majetek, nýbrž dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkurzu a vyrovnání (dále jen ZKV) i majetek v SJM úpadce a jeho manžela tím, že toto SJM zaniká a dochází k jeho vypořádání.

K vypořádání SJM dochází také za situace, kdy již SJM dříve zaniklo, ale dosud nebylo vypořádáno a staví se tak lhůta pro vypořádání SJM (ustanovení § 150 odst. 4). Pokud řízení o vypořádání běží, v momentě prohlášení konkurzu nastupuje správce konkurzní podstaty do tohoto řízení za úpadce. Řízení je přerušeno dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) ZKV a pokračuje se v něm na návrh kohokoliv z účastníků. V případě, že byl vnik SJM vyhrazen až ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu z hlediska majetkoprávního stejné účinky. Věřitelé úpadce jsou chráněni proti úkonům dlužníka učiněným bezprostředně před podáním návrhu na prohlášení konkurzu a po něm, jestliže zkracují uspokojení jejich pohledávek. Neplatné jsou tak smlouvy o zúžení SJM, rozšíření SJM, jestliže se na základě této smlouvy stal společným majetkem majetek do té doby patřící pouze úpadci a nebo do SJM připadl dosud výlučný závazek manžela úpadce a všechny dohody o vypořádání SJM, pokud tyto smlouvy a dohody byly uzavřeny nejvíce šest měsíců před podáním návrhu na prohlášení konkurzu a po něm.⁹⁵ Pokud došlo na základě takovéto dohody o vypořádání SJM k plnění, jedná se o bezdůvodné obohacení, které je manžel úpadce povinen vrátit do podstaty, neboť se bezdůvodně obohatil (plnění z právního důvodu, který odpadl) a není-li to dost dobře možné, vydá do podstaty peněžní ekvivalent.

Zákon o konkurzu a vyrovnání nezná speciální postupy jak SJM vypořádat a proto se postupuje dle obecných zásad obsažených v OZ. Jedná se však o specifické řízení o vypořádání SJM, protože vztah občanského zákoníku k zákonu o konkurzu a vyrovnání je vztahem obecného ke speciálnímu. Speciální úprava se odlišuje od obecné zejména omezením smluvní volnosti účastníků, např. v tom smyslu, že případná dohoda o vypořádání může být uzavřena pouze se souhlasem věřitelského výboru a soudu, který nad konkurzem vykonává dohled. Není však možné, v případě, že se nepodaří tuto dohodu uzavřít a dojde k řízení o vypořádání SJM před soudem, již v tomto řízení uzavřít

⁹⁴ Stavínková, J., Hlavsa, P. Civilní proces a organizace soudnictví: Brno, Masarykova Univerzita 2003, s. 600.

⁹⁵ Kozák, J., Budín, P. Konkurs a vyrovnání očima soudce Brno: Rašínova vysoká škola s.r.o., 2006, s. 95 – 97.

dohodu formou smíru. Další výjimkou je zásada, že majetek sloužící k podnikání úpadce patří do konkurzní podstaty a nemůže být proto při vypořádání přiknut jeho manželovi. Manžel úpadce je tak zbaven možnosti prosadit u majetku, se kterým podnikal, vypořádání jeho příkázáním do svého výlučného vlastnictví. Tím, že je tento majetek přikázán úpadci, se definitivně stane součástí konkurzní podstaty. V případě, že v SJM je takového majetku většina, vznikne z důvodu vypořádání druhému z manželů pohledávka za podstatou, kterou není třeba do konkursu přihlašovat. Zvláštní úprava, podle které majetek, s nímž úpadce podnikal, se zařadí vždy do konkurzní podstaty, nemůže být aplikována, je-li prohlášen konkurz na nepodnikatele.⁹⁶ Pro vypořádání se použije obecné ustanovení § 148 OZ. Co se týče samotného vypořádání SJM, velmi často se vyskytuje názor, že vypořádání po prohlášení konkursu má vypadat tak, že ze společného majetku do výlučného vlastnictví úpadce bude automaticky přikázán veškerý majetek, se kterým podnikal a ještě jedna polovina ostatního společného majetku, který k podnikání úpadce nesloužil.⁹⁷ Také se vyskytují názory, že jelikož pasiva se nemohou stát součástí konkurzní podstaty úpadce, nemohou být předmětem vypořádání SJM společné závazky manželů, jako jsou například hypotéky nebo úvěry ze stavebního spoření. Tyto názory považuji za přinejmenším kontroverzní. Zákon o konkursu a vyrovnání nestanoví, že věci ze SJM sloužící úpadci k podnikání patří do konkurzní podstaty ještě spolu s polovinou ostatního majetku v SJM. Tím by pak do výlučného vlastnictví jednoho manžela – úpadce byl bezdůvodně přikázán majetek podstatně většího rozsahu než zákonem stanovená polovina. Není možné připustit, aby druhý manžel obdržel méně. Vypořádání SJM z důvodu úpadku jednoho z manželů je nutno dle mého názoru provést tak, aby oba podíly byly stejné, a to při zachování zásady, že společný majetek, se kterým úpadce podnikal, musí být vždy přikázán na stranu úpadce. Pokud by tento majetek tvořil více než polovinu společného majetku, získá druhý manžel na vyrovnání svého podílu pohledávku, kterou není třeba přihlašovat do konkursu. Je to však dle převažující většiny názorů pohledávka nikoliv za podstatou, ale až poslední, druhé třídy, takže naděje na uspokojení je prakticky nulová. Také by se měly do vypořádání zahrnout společné závazky, jejichž vypořádání někdo z účastníků navrhne, i když jen tak, že budou na straně manžela úpadce, protože majetkem ve smyslu zákona o konkursu a vyrovnání mohou být věci, pohledávky, jiná práva a jiné hodnoty ocenitelné

⁹⁶ Cit. dle: Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 260.

⁹⁷ Růžek, J. Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů v konkurzním řízení. Bulletin Advokacie č. 1, 1999.

penězi, nikoli však pasiva jako jsou společné dluhy manželů. Ty nemohou být součástí konkurzní podstaty úpadce, protože v konkurzním řízení jde o pohledávky úpadcových věřitelů. Nevidím však možnost, že by soud odmítl vypořádat závazek patřící do SJM. Je proto správný názor, že společné dluhy budou součástí majetku manžela úpadce.⁹⁸ Ta část majetku, která zůstane ve výlučném vlastnictví manžela úpadce, pak nebude konkurzním řízením nijak dotčena.

Vznik nového SJM úpadce a jeho manžela není po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu možné. V případě, že úpadce uzavře nové manželství, je vznik SJM odložen ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu. Zrušením konkurzu zanikají účinky prohlášení konkurzu. SJM se však automaticky neobnovuje, ale lze ho obnovit jen rozhodnutím soudu.⁹⁹

Kromě konkurzu upravuje zákon i vyrovnání. Jestliže je pouze podán návrh na vyrovnání dle § 46 a následujících ZKV, s jeho povolením společné jmění manželů nezaniká a pro vyrovnání se použije veškerý majetek patřící do SJM. Závazek strpět, aby pro účely vyrovnání byl použit veškerý majetek ve společném jmění přejímá dlužníkův manžel a proto musí k návrhu na vyrovnání připojit svůj ověřený podpis.¹⁰⁰ Zákon výslovně stanoví, že závazek manžela dlužníka je závazek, který zaniká jeho smrtí, a proto se jedná o závazek osobní. V situaci, kdyby zákon neměl tuto speciální úpravu, platil by obecný režim a v případě zániku závazku v důsledku smrti dlužníka by přešel na dědice podepsaného manžela.¹⁰¹ Na trvání závazku však nemá vliv zánik nebo zrušení společného jmění manželů, ke kterému dojde po podání návrhu na vyrovnání. Také při vyrovnání platí, že pokud došlo k vypořádání SJM do šesti měsíců před podáním návrhu na vyrovnání, k tomuto vypořádání se nepřihlíží. Nedochozí pak k případnému bezdůvodnému obohacení, ale pouze k fikci nevypořádání. Řízení o vypořádání SJM zahájené před podáním návrhu na vyrovnání může skončit pouze rozhodnutím soudu a nikoliv dohodou a k vypořádání dle ustanovení § 150 odst. 4 OZ z důvodu stavení lhůty nedojde. Tyto omezení jsou logické, neboť by bez nich mohlo dojít v rámci vypořádání SJM ke zkrácení věřitelů.¹⁰² Je nutno ještě poznamenat, že fyzická osoba se na rozdíl od osoby právnické konkurzem dluhů nezbaví, ale i po zrušení konkurzu je povinna uhradit

⁹⁸ Prudilová Koníčková, Z. Problematika společného jmění manželů po prohlášení konkurzu. *Právo a Rodina* č. 2, 2001.

⁹⁹ Burešová E., *Společné jmění manželů po prohlášení konkurzu.*, *Právo a rodina* č. 4., 2002.

¹⁰⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání.* Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 407.

¹⁰¹ Dvořák, J. *Majetkové společenství manželů.* Praha : ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 263.

¹⁰² Dvořák, J. *Majetkové společenství manželů.* Praha : ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 262.

své závazky a věřitelé, kteří nebyli v konkurzu plně uspokojeni, se mohou i nadále svých pohledávek domáhat¹⁰³

Dne 30. března 2006 byl schválen zákon č. 182/2006 Sb., tzv. insolvenční zákon, s účinností k 1. červenci 2007.¹⁰⁴ Insolvenční zákon nahrazuje dosavadní právní úpravu úpadkového práva obsaženou v zákonu č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, jež byl mnohokrát novelizován. Nový tzv. insolvenční zákon přichází s novými pojmy (např. insolvenční řízení, majetková podstata, oddělení věřitelé) a právními instituty (např. insolvenční rejstřík). V kontextu společného jmění manželů jsou podstatná zejména ustanovení § 268 až 276 insolvenčního zákona (upravující vliv konkurzu na společné jmění dlužníka a jeho manžela), která navazují z velké části na dosavadní právní úpravu. Dosavadní legislativní úprava však do jisté míry vycházela z institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, čímž bylo znesnadněno její přizpůsobení dnešní právní úpravě majetkového práva manželů. Insolvenční zákon přináší mnoho drobných změn týkajících se majetkových vztahu mezi manželi. Považuji za nutné upozornit na zcela nové ustanovení § 274 IZ, které řeší případ, kdy společné jmění manželů je menší, než závazky dlužníka (včetně společných závazků dlužníka a jeho manžela), jež mají být uspokojeny. V takovém případě se vypořádání neprovádí a celé společné jmění se zahrne do majetkové podstaty.

¹⁰³ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha : ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 262.

¹⁰⁴ V polovině března 2007 byl prezidentem České republiky předložen návrh zákona, který navrhuje odložení účinnosti zákona č. 182/2006 k 1. 1. 2008.

6. Závěr-připravovaná právní úprava v rámci nového občanského zákoníku a platná právní úprava

Potřeba nového občanského zákoníku je nepochybná. O jeho podobě se v odborných kruzích diskutuje již řadu let. Vláda svým usnesením č. 345 ze dne 18. dubna 2001 schválila věcný záměr občanského zákoníku a otevřela tak možnost pro přípravu paragrafovaného znění, čímž byl položen politický základ k rekodifikaci soukromého práva v České republice. Samotný věcný záměr byl vytvořen za společného úsilí K. Eliáše a M. Zuklínové. Jak řekl jeden z duchovních otců K. Eliáš: „Nový občanský zákoník nemá hrát roli encyklopedie, ale má plnit funkci kotvy“.¹⁰⁵ Nový občanský zákoník tak má být koncipován jako obecný kodex soukromého práva, subsidiárně použitelný pro ostatní právní odvětví soukromého práva. Věcný záměr počítá s občanským zákoníkem o pěti částech, totiž s (1.) částí obecnou a s částmi upravujícími (2.) rodinné právo, (3.) absolutní majetková práva, (3.) relativní majetková práva a (4.) ustanovení společná přechodná a závěrečná.¹⁰⁶

Veškeré rodinněprávní instituty jsou od roku 1949 upraveny v samostatných kodexech inspirovaných sovětským modelem. Rekodifikovaný občanský zákoník naruší diskontinuitu nastolenou socialistickým právem a z koncepčního hlediska navrátí normy práva rodinného do občanského zákoníku. V části nového občanského zákoníku - nazvané „Rodinné právo“ tak budou upraveny instituty jako manželství, příbuzenství, poručnictví a jiné formy péče o dítě a v neposlední řadě i registrované partnerství. Z. Králíčková a mnozí další právní teoretici považují znovuvrácení norem rodinného práva do občanského zákoníku za řešení správné a vhodné, přičemž na tom nic nemění, že v rodinném právu hrají významnou roli kogentní právní normy, neboť jde o jev příznačný právě pro statusová práva, aniž by kdokoliv pochyboval, že jde o práva soukromá. I vysoká míra kogentnosti ještě nečiní z této části soukromého práva právo veřejné.¹⁰⁷ Majetkové vztahy mezi manžely našly v připravované nové právní úpravě svoje místo v díle čtvrtém nazvaném – „Práva a povinnosti manželů“, oddílu druhém s názvem „Manželské majetkové právo“. Úprava manželského majetkového práva vychází z požadavku právní doby a reaguje na některé závěry týkající se společného

¹⁰⁵ Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, a.s. 2001, s. 285.

¹⁰⁶ Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, a.s. 2001, s. 286.

¹⁰⁷ Králíčková, Z. České rodinné právo po vstupu do Evropské unie. Právní rozhledy č. 21, 2005, s.771.

jmění vyjádřené v judikatuře Nejvyššího soudu. Právní praxe tak může do budoucna počítat s konkrétnější a podrobnější úpravou majetkových vztahů manželů. Zákon rozlišuje tři režimy společného jmění, na straně jedné tzv. zákonný režim, na straně druhé pak režimy modifikované – režim dohodnutý a režim založený rozhodnutím soudu. Modifikované režimy mají zásadně mít shodnou právní relevanci a shodné právní důsledky, zejména pokud jde o třetí osoby.¹⁰⁸ Smlouvy o manželském majetkovém režimu se budou evidovat podle zvláštního zákona. Do evidence se zapíše vše, co mění zákonný majetkový režim manželů. Toto ustanovení § 587 evokuje princip formální a materiální publicity typický pro pojetí např. obchodního rejstříku či jiných veřejných seznamů. Manželé by se tak mohli vůči třetí osobě odvolat na obsah smlouvy, soudního rozhodnutí o manželském režimu jen tehdy, byla-li smlouva řádně evidována. Z hlediska vypořádání je tak důležité, který právní režim si manželé zvolí. Dohodnutý režim může spočívat v režimu oddělených jmění, v režimu vyhrazujícím vznik společného jmění ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu. Dohodnutý režim lze změnit smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu; taková změna vyžaduje dohodu manželů nebo rozhodnutí soudu o součástech společného jmění v dosavadním režimu. Výslovně se upravuje možnost změny dohodnutého režimu jak novou smlouvou, tak rozhodnutím soudu (jednostranné jednání je vyloučeno) a uvádí se, v čem změna může spočívat. Eventuální změna zákonem se pokládá za samozřejmou. Co se týče vypořádání, v plánované právní úpravě nedochází k výrazným změnám a ve velké míře nová právní úprava navazuje na stávající právní stav. Zásady a pravidla týkající se vypořádání jsou obsaženy v ustanoveních § 602-608 pod souhrnným názvem „Vypořádání po zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění“. Základní ustanovení o vypořádání vychází z dosavadní právní úpravy. Je-li zrušeno nebo zanikne-li společné jmění anebo je zúžen jeho stávající rozsah, provede se likvidace dosud společných majetkových závazků a práv (vypořádání). I plánovaná právní úprava předvídá tři možné způsoby vypořádání majetkových vztahů mezi manželi. Nejvíce vítanou možností se opět jeví vypořádání dohodou, nestanoví-li zvláštní zákon jinak. Dohoda vyžaduje stejně jako dnes písemnou formu. Je-li předmětem vypořádání nemovitost, která se zapisuje do veřejného seznamu, je třeba zápisu do veřejného seznamu (ustanovení § 602), který bude mít jen deklaratorní účinky. Dohoda o vypořádání má vždy účinky ke dni, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo

¹⁰⁸ Návrh občanského zákoníku (část I. až IV.), <http://portal.justice.cz/ms>, s. 223.

zaniklo, bez ohledu na to, zda byla uzavřena před anebo po zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění. Napříště již tedy budou mít zápisy do katastru nemovitostí v tomto kontextu jen deklaratorní právní účinky. Toto ustanovení, domnívám se právní praxí velmi vítané, zabrání do budoucna pochybnostem o okamžiku vzniku účinku dohody o vypořádání a nebude již nadále potřeba formulace zvláštních pravidel nutných pro vypořádání nemovitosti.¹⁰⁹ Platnosti dohody o vypořádání nebrání, týká-li se jen části společných majetkových závazků a práv. Stejně tak neplatnost dohody nezpůsobí, dojde-li k jejímu uzavření před zrušením nebo zánikem společného jmění. Pokud se tak stane, tedy dojde k uzavření dohody před zrušením nebo zánikem společného jmění, bude se tím rozumět, že k uzavření dohody došlo s odkládací podmínkou, že společné jmění bude zrušeno nebo že zanikne. Dohoda nebude muset ctít zákonná pravidla pro vypořádání, na druhou stranu bude muset splňovat obecné požadavky kladené na právním úkony, kterými bezesporu jsou - svoboda vůle, srozumitelnost, určitost projevu, soulad s dobrými mravy atd. Budoucí právní úprava zvýrazňuje ochranu práv třetích osob (věřitelů), jejichž práva nesmí být při vypořádání dotčena. I současná právní úprava ve svém ustanovení § 150 odst. 2 obsahuje podobné ustanovení. Na rozdíl od současné právní úpravy je ale v plánovaném ustanovení § 603 výslovně vyjádřeno, že žádný způsob vypořádání (tedy ani vypořádání rozhodnutím soudu) nesmí nepříznivě postihnout práva třetích osob. Zahrnuje to zajisté i zákonný zákaz dalšího vyloučení solidarity v závazcích původně solidárních. Domnívám se, že toto ustanovení je namístě v souvislosti s dohodou o vypořádání, kdy její obligační účinky se nevztahují na „nekontrahenty dohody“. Výrok soudního rozhodnutí se dle mého názoru vztahuje jen na účastníky řízení (pokud zákon nestanoví jinak), upravuje tedy jen majetkové vztahy mezi nimi a soud je veden při svém rozhodování duchem spravedlnosti. Ze samotné logiky věci tudíž vyplývá, že ani dnes nejsou v případě soudního vypořádání práva třetích osob dotčena. Ustanovení § 603 stanoví, že třetí osoba, jejíž práva byla vypořádáním dotčena, má právo se domáhat, aby soud vůči ní účinky vypořádání vyloučil. Je tedy zajištěna ochrana třetí osoby v podobě neúčinnosti vypořádání (v případě splnění povinnosti důkazní a povinnosti tvrzení žalobcem jako podmínky úspěšnosti žaloby). Nově tedy

¹⁰⁹ Návrh občanského zákoníku (část I. až IV.), <http://portal.justice.cz/ms>, s. 223., poznámka autorů Věcného návrhu občanského zákoníku.

dochází k odklonu od koncepce relativní neplatnosti, která působí erga omnes a má tak poměrně tvrdý dopad na právní poměry osob.¹¹⁰

Druhým ze způsobu vypořádání, pro případ, že by se manželé nedohodli, je vypořádání soudem s účinky ex tunc, tj. ke dni zániku, zúžení nebo zrušení společného jmění, přičemž soud postupuje podle pravidel a zásad stanovených pro vypořádání (ustanovení § 606 ve spojení s § 608).¹¹¹ Zásady pro vypořádání víceméně vycházejí z dosavadní právní úpravy, ale je zde jedno významné novum, které v současné právní úpravě není zakotveno, ale bohatá soudní judikatura jej už dávno uvedla v život. Konkrétně se jedná o ustanovení § 608 odst. 2 věcného záměru: Hodnota toho, co ze společného majetku bylo vynaloženo na výhradní majetek manžela, stejně jako hodnota toho, co z výhradního majetku manžela bylo vynaloženo na společný majetek, se při vypořádání společného jmění započítává zvýšená nebo snížená podle toho, jak se ode dne vynaložení majetku do dne, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, zvýšila nebo snížila hodnota té součásti majetku, na niž byl náklad vynaložen. Toto nové ustanovení tak pružně reaguje na možný pohyb cen u věcí pořízených částečně z výlučných prostředků manžela a částečně z prostředků společného jmění - ať už směrem dolů nebo nahoru - a výslovná zákonná úprava je tedy bezpochyby přínosem. I připravovaná právní úprava vypořádání počítá s vypořádáním podle zákonné domněnky, jejíž úprava vychází z dosavadní platné právní úpravy (v podstatě je jejím doslovným přepisem).

Domnívám se, že po intenzivním studiu, které předcházelo, respektive probíhalo paralelně s vytvářením této diplomové práce, mohu zodpovědně konstatovat, že novou úpravu vypořádání společného jmění shledávám jako zdařilou, z hlediska systematického jako přehlednou a schopnou konfrontace s většinou právních problémů, které v sobě složitá problematika skrývá. Předložená právní úprava taktéž dle mého názoru adekvátně reflektuje poznatky z konstantní soudní judikatury, které jsou v některých případech explicitně vtěleny do textu připravovaného zákoníku, což by v dohledné budoucnosti mohlo vést k žádoucí právní stabilitě i zlepšené orientaci všech stran participujících na majetkovém vypořádání manželů. Nelze samozřejmě v žádném případě vyloučit, že se některé změny v aplikační praxi neprojeví žádoucím způsobem či tak, jak autoři návrhu

¹¹⁰ Návrh občanského zákoníku (část I. až IV.), <http://portal.justice.cz/ms>, s. 223., poznámka autorů Věcného návrhu občanského zákoníku.

¹¹¹ Zamýšlela jsem se nad možností využití různých forem mediace i pro oblast manželského práva. Vzhledem ke značné efektivitě vypořádání společného jmění dohodou a oboustranné spokojenosti kontrahentů by neformální vyjednávání za účasti „nezúčastněného třetího“ v podobě arbitra mohlo vést k odlehčení soudní agendy.

zamýšleli (což je však z pochopitelných důvodů rizikem každé zásadní změny právní úpravy), přesto se lze důvodně domnívat, že schválení nového občanského zákoníku a jeho následná účinnost bude znamenat pozitivní krok ve směru zlepšení regulace majetkového práva manželů.

Seznam použitých zkratk:

BSM	- bezpodílové spoluvlastnictví
IZ	- zákon č. 182/2006 Sb., tzv. insolvenční zákon, ve znění pozdějších předpisů.
KS	- krajský soud
MS	- městský soud
NS	- Nejvyšší soud ČR
OZ	- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
R	- rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek
SJM	- společné jmění manželů
TZ	- zákon č. 140/1961 SB., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
ZKV	- zákon č. 328/ 1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů
ZR	- zákon č. 234/1992 SB., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí vztahující se na bezpodílové spoluvlastnictví manželů se použije za stejných podmínek i na společné jmění manželů, nevyplývá -li z kontextu něco jiného.

Seznam použité literatury:

I. Vysokoškolské učebnice a skripta

Bičovský, J. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Orbis, 1998.

Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004.

Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha, a.s., 2001.

Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha: ASPI, a.s., 2006.

Gerloch, A. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004.

Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha a.s., 2000.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné. Sv. III.4. vydání. Praha: Aspi, a.s., 2007.

Kozák J., Budín P., Konkurs a vyrovnání očima soudce, Brno, Rašínova vysoká škola s.r.o., 2006.

Mayerová, Z., Štoviček, J. Zákon o rodině s komentářem. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998.

Petráčková, V. a kol. Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia, 2001.

Stavinochová, J., Hlavsa, P. Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Masarykova Univerzita, 2003.

Šarman, J. *Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely*. Praha: ASPI, a.s., 2006.

Winterová, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005.

1 . Odborné články a studie

Burešová, E. *Společné jmění manželů po prohlášení konkurzu*. *Právo a rodina* - č. 4., 2002.

Fiala, J. *K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání*, *Právní rozhledy* č. 2, 1999.

Hašek, J., Kazda, P. *Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM*. *Bulletin advokacie* č. 5, 2006.

Hrušáková, M., Fiala, J. *Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely*, *Právník* č. 2, 1991.

Chalupa, L. *K právnímu zájmu na určení vlastnictví do vypořádání SJM*. *Právní zpravodaj* č. 9, Praha, 2005.

Klička, O. *Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení*. *Ad notam* č. 6, 2006.

Kratochvíl, Z. *Nevyvratitelná právní domněnka při zániku sjm*. *Bulletin advokacie* č. 10, 2006.

Králíčková, Z. *Vypořádání společného jmění mezi manželi a obecná výkladová pravidla a zásady právní*. *Bulletin advokacie* č. 10, 2006.

Králíčková Z., České rodinné právo po vstupu do Evropské unie, Právní rozhledy č. 21, Praha, 2005.

Prudilová Koničková, Z. Problematika společného jmění manželů po prohlášení konkurzu. Právo a rodina č. 2, 2001.

Růžek, J. Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů v konkurzním řízení. Bulletin advokacie č. 1, 1999.

Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy č. 11, 2004.

Veselý, J. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů mezi manželi. Právní rozhledy č. 6, 1998.

3. Komentáře

Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z., Mazanec, M., Občanský soudní řád. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.

Dědič, J. Obchodní zákoník. Komentář. Díl II. Praha: Polygon, 2002.

Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. 12. vydání. Linde Praha a.s., 2006.

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 1. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004.

Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006.

Zelenka, J., Maršíková, J. Zákon o konkurzu a vyrovnání. Komentář. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2002.

Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001.

4. Internetové zdroje

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

<http://portal.justice.cz/ms>

<http://www.psp.cz>